

Kurdiyât

Yıl/Sal/Year: 2021

Sayı/Hejmar/Issue: 3

e-ISSN 2717-8315

Rüpel/Sayfa Page: 119-144

İsmail Kiran. Araştırma Görevlisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü,
e-mail: ismayilkiran@yahoo.com
Orcid: 0000-0001-8919-8145
Cureya Nivîsarê/Makale Türü/Article Types:
Nivîsara Lêkolînê/Araştırma Makalesi/Research Article
Dema Hatînê/Makale Geliş Tarihi/Received:
22.05.2021
Dema Pejirandinê/Kabul Tarihi/Accepted/:
08.06.2021

Atıf/Citation: Kiran, İ. (2021). "Aristokrat Kürt Aileler: Arvasiler", Kurdiyât, 3, 119-144.

ARİSTOKRAT KÜRT AİLELER: ARVASİLER

İsmail KIRAN

Özet

1920 yılında kurulan Türkiye Büyük Millet Meclis'i-ne Hakkâri'den Seyit Taha Arvasi ve İbrahim Arvasi ile Van'da Seyit Masum Arvas milletvekili seçilmiştir. Fakat Ankara'ya gidemedikleri için milletvekillikleri düşürülmüştür. Ailenin aktif siyasette rol almaya başlaması ise İbrahim Arvas'ın 1923 yılında Van milletvekili seçilmesiyle başlamış ve 1950 yılına kadar aralıksız devam etmiştir. Arvasiler seyit aynı zamanda aristokrat bir ailedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yüzyıllardan beri Nakşi geleneğini sürdürmüşlerdir. Dini alanda inşa ettikleri hâkimiyet alanını siyasi arenada da sürdürmüşlerdir. Bu nedenle Türkiye'de 1950 yılından itibaren başlayan çok partili hayata geçişle beraber ailenin siyasi etkinliği daha da artmıştır. Bu da aileye mensup çok sayıda milletvekilinin mecliste görev almasına neden olmuştur. Bu aristokrat yapının sonucunda Arvasi ailesi Van başta olmak üzere Hakkâri ve Bitlis illerinde üç kol halinde çok sayıda milletvekilli çıkarmıştır. Makale, bir asırdan beri siyasi alanda etkili olan Arvasi ailesinin neden siyaseti tercih ettiğine yöneliktir. Bunun için konu ile ilgili eserler incelenmiş ve sahada da araştırma yapılmıştır. Ayrıca aileye mensup çok sayıda milletvekili ve aydın kişilerle yüz yüze görüşmeler de yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aristokrasi, Şeyhlik, Siyaset, Arvasiler.

Aristocratic Kurdish Families: Arvasi

Abstract

Seyit Taha Arvasi and İbrahim Arvas from Hakkâri and Seyit Masum Arvas in Van were elected to the Turkish Grand National Assembly, which was established in 1920. However, since they could not go to Ankara, their deputies were ended. The family's active role in politics began with the election of İbrahim Arvas as a deputy of Van in 1923 and continued uninterrupted until 1950. Arvasi seyit is also an aristocratic family. They have continued the Nakshi tradition in the Eastern and Southeastern Anatolia Regions for centuries. They continued the dominance they had built in the area of religious sites in the political arena as well. Therefore, the political activity of the family has increased further with the transition to multi-party life in Turkey since 1950. This resulted in a large number of members of parliament from the family to take part in the parliament. As a result of this aristocratic structure, the Arvasi family had a large number of deputies in three branches in the provinces of Hakkâri and Bitlis, especially Van. The article is about why the Arvasi family, which has been influential in the political field for a century, preferred politics. For this the works on the subject were examined and research was out in the field. In addition face-to-face meetings were held with many members of parliament and intellectuals from the family.

Keywords: Aristocracy, Sheikhdom, Politics, Arvasi.

Malbatên Kurd yên Arîstokrat: Arwasî

Kurte

Meclîsa Neteweyî ya Mezin a Tirkîyeyê di sala 1920an da hate damezrandin, ji Colemêrgê Seyit Taha Arwasî û İbrahîm Arwasî, ji Wanê jî Seyit Masum Arwasî wekî mebus hatin hilbijartin. Lêbelê, ji ber ku ew nekarîbûn biçine Enqerê, mebustîya wan hate betalkirin. Bi hilbijartina İbrahîm Arwasî di sala 1923an da wekî mebus, tevlêbûna malbatê ya di nava siyaseta çalak da dest pê dibe û bê navber hetanî 1950yê berdewam dibe. Malbata Arwasîyan him malbatek Seyîd in him jî malbatek arîstokrat in. Ew kevneşopîya Neqşebendîtiyê bi sedsalan e li Herêma Anatolîya Rojhilat û Başûrê Rojhilata Anatolîyayê didomînin. Wan serdestiya ku di qada dînî da ava kirine di qada sîyasî da jî domandine. Ji ber vê sedemê, çalakîya siyasî ya malbatê bi derbasbûna pergala pîrpartîtiyê ra ku di sala 1950an de li Tirkîyeyê dest pê kirîye, hê bêtir zêde bûye. Ev yek dibê sedem ku ji malbatê gelek mebus li meclîsê dest bi wezîfeyê bikin. Di encama vê sazûmana arîstokratîyê da, malbata Arwasîyan li parêzgeha Colemêrg û Bitlîsê, nemaze li Wanê, li sê şaxan hejmarek mezin mebus derdixînin. Mijara gotarê li ser wê yekê ye ku gelo çima malbata Arwasîyan, ev sedsal e di qada siyaseta da bibandor e û siyaseta tercîh kirîye. Ji bo vê yekê, xebatên têkildarî bi mijarê va hatine vekolandin û li qadê lêkolîn hatine kirin. Wekî din, bi gelek mebus û rewşenbîrên malbatê ra rû bi rû hevdiştin hatine kirin.

Peyvên Sereke: Arîstokrasî, Şêxtî, Sîyaseta, Arwasî.

Giriş

Arvasilerin Anadolu'ya girişleri Seyit Kasım Bağdadî ile başlamıştır. Daha sonra oğlu Seyit Muhammed Kutup, 1340 tarihinde Müküs sınırları içinde bulunan Arvas Köyü'ne yerleşmiştir. Aileye ait ilk halka bu köyde inşa edilmiştir.

Arvas isminin kökeni ile ilgili olarak Abdülhakim Arvasi, "Cibal-i rasiyat'dan (yüksek dağlardan) alındığına delalet eden bu isim herhalde Arabi olmak gerekir" demektedir.¹ Etrafı dağ silsilesi ile kuşatılan Arvas Köyü'nde oturan insanlara da bu isme atfen "Arvasi" denilmiştir.

Arvasiler; Doğubayazıt, Hizan, Müküs ve Başkale ilçelerinde dört kol halinde kök salmıştır. İbrahim Arvas'ın dışında ailenin siyasi yaşamı evvela sürgün ile başlamıştır. Bu nedenle Doğubayazıt Arvasileri dışında geriye kalan üç kola mensup Arvasiler farklı tarihlerde sürgüne gönderilmişlerdir.

Siyasette aktif rol almaları ise İbrahim Arvas'ın 1923 yılında Van milletvekili seçilmesiyle başlayan siyasi yaşamı, 1927 ve 1931 yıllarında iki dönem Hakkâri milletvekili seçilmesiyle beraber, 1950 yılına kadar aralıksız devam etmiştir. 1950 yılından başlayan çok partili siyasi yaşam ise Selahattin İnan'ın milletvekili seçilmesiyle devam etmiştir. 1960 tarihinde gerçekleştirilen hükümet darbesinden sonra aileye mensup diğer üyeler sağ ve sol partilerde rol alarak günümüze kadar siyaset yapmaya devam etmişlerdir.

Makale toplumsal tarih açısından din ve siyaset ilişkisini incelediği için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bunun için evvela ailenin ilk yerleşim yerleri olan Doğubayazıt, Hizan, Müküs ve Başkale ilçelerine 2019 yılının Temmuz ayında gidilmiş ve coğrafi keşifle beraber sahada sosyolojik gözlem yapılmıştır. O dönemi yaşayan politikacılar tarafından yazılan hatıratlar okunmuş onların yakın akrabaları, milletvekilleri, din görevlileri ve aydın kişilerle de mülakat yapılmıştır. Ayrıca biyografik ve otobiyografik eserlerin yanı sıra konuyla ilgili yazılan yerli ve yabancı kitap, makale ve yüksek lisans tezlerinden de istifade edilmiştir.

1. Medrese: Arvas Seyitleri

İlhanlı Devleti'nin kurucusu Hülagu, 1258 yılının Ocak ayında Bağdat'ı işgal etmiş ve Halife Abdullah Mustasım Billah'ı öldürdükten sonra Abbasilerin hâkimiyetine son vermiştir. Bağdat, işgal edildiği tarihe kadar barış ve huzurun irfanla bütünleştiği bir kentti. Bu kent, İmam-ı Azam, Cüneydi Bağdadi, Abdulkadir Geylani ve Gazali gibi âlimlerin yetişmesine kaynaklık ettiği için de "darüsselam" olarak kabul görmüştür. Bu nedenle de o güne kadar Bağdat'ta çok sayıda "seyit aileler"i bulunmaktaydı.

Nakibü'l-eşraf² defterlerine göre bu seyit ailelerden biri de Arvasi ailesinin büyük babası Seyit Kasım Bağdadî'dir. Bağdadi, Gavsü's-Samedani olarak bilinen Abdulkadir Geylani'nin torunu Seyit Abdurezzak Geylani'nin halifesidir ve Şafii mezhebine mensuptur. Bağdat'ın istila edilmesi üzerine Kasım Bağdadi, "İssız bölgelerdeki dağların zirvelerinin üzerine Allah'a koşun"³ hadisinden yola çıkarak kenti terk etmiştir. Onun neslinden gelen insanların da yüzyıllardan beri Müküs, Başkale, Hizan ve Doğubayazıt gibi yüksek coğrafi yapılı yerleri seçmeleri bu açıdan düşünülebilir.

1 Abdülhakim Arvasi, *Hal Tercümesi* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2014), 19.

2 Nakibü'l-eşraf: Hazreti Muhammed'in soyundan gelen seyit ve şeriflerle ilgili kayıtları tutan ve onlarla ilgili bazı hizmetleri ifa eden görevlilere denilmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2006: 322).

3 Yapılan araştırmada Bağdadi'nin *Seyahat Notları* isimli kitabının 35.ci sayfasında sarf ettiği hadisnin kaynağı tespit edilememiştir. Hadisin tarikat ehline mensup sofiler tarafından rivayet edildiği anlaşılmaktadır.

Tuttuğu seyahat notlarına göre ailesiyle beraber Bağdat'tan başlayan yolculuğu belirli aralıklarla Musul, Mardin, Diyarbakır, Hazro, Şirvan, Mekke ve Şam üzerinden Mısır'a kadar sürmüştür. 1324 tarihinde ise Bursa'ya gitmiş ve oğlu Muhammed ile beraber Orhan Gazi'yi ziyaret etmiştir⁴.

Hazreti Muhammed'in kızı Fatıma ve eşi Hazreti Ali'nin çocukları Hasan ve Hüseyin'in soyundan gelen erkekler "seyit", hanımlar ise "seyide" olarak tanımlanmıştır. Çok özelde ise Kerbelâ'da şehit edilen Hazreti Hüseyin'in soyundan gelenlere "seyit", Hazreti Hasan'ın soyundan gelenlere ise "şerif" denilmiştir.⁵ Bu bağlamda seyitlik kavramı Arap toplumuna özgüdür ve İslam'ın ege- men olduğu coğrafyada yaşayan toplumlari düşünsel anlamda abluka altına almıştır. Bu nedenle Kürtler, Araplardan kaynaklı bu "kültürel abluka"yı kabullenmedikleri için seyitlere "şeyh" demeyi tercih etmişlerdir. Bu hususta kendisiyle yapılan görüşmede Seyit Muhammed Eminsoy, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde şeyhlik daha etkilidir biraz da cesur olmayı gerektirir. Seyit ise daha mülayimdir. İnsanların bize "şeyh" veya "şêx" diye hitap etmeleri bizi bu coğrafyaya dâ- hil etmelerinden ve bu kavramın telaffuzunun daha rahat olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca şeyh, âlim olduğu kadar aynı zamanda liderdir" demektedir (kişisel görüşme Van, 2019).

Seyit Kasım Bağdadî, Anadolu'ya geçtiğinde Kürtlerin yaşadığı Şirvan'a uğramış ve Kürt bey- lerinden Şeref Bey; kendisine, soyundan gelenlere ve müritlerine yardım etmiştir.⁶ Arvasi ailesi bu tarihten itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan Kürtlerle karşılıklı iki tür etkileşim içinde bulunmuştur. Birincisi, medrese ve tarikat geleneğini sürdüren seyitler, bu iki unsuru aracı ederek Kürtlere Abdulkadir Geylani'nin kurucusu olduğu Kadiri Tarikat'ının bölgede yayılmasına neden olmuştur. İkincisi ise Arap asıllı olan bu seyitler Kürtlere İslam'ı öğretmek için Kürtçe öğrenmişlerdir. Bu da zamanla onların Kürtleşmelerine neden olmuştur. Van Milletvekili Abdulahat Arvas, "Arap olduklarını ama aynı zamanda Kürtleştiklerini de kabul etmektedir" (kişisel görüşme Van, 2020). Bu şekilde başlayan karşılıklı etkileşim onların seyit vasıflarını korumakla beraber Kürtlerle olan kültürel bütünleşmelerini geliştirmiştir. Bu etkileşimin Arvasi ailesinin dışı- nda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan başta Küfrevi ve Menzil seyitleri olmak üzere birçok seyit ailelerini de Kürtleştirmiştir.

Bu kültürel bütünleşmenin ilk kıvılcımı Abdülhakim Arvasi'nin anlatımına göre Seyit Muham- med Kutup olarak bilinen büyük ceddinin, Abbasî'ye ailesinden bakiye kalan ve Hakkâri Beyle- rinin merkezi bulunan Çölemerik kasabasına giderek Hakkâri Beyi olan İbrahim Han Abbasi ile tanışması ve kızı Fatma ile evlenmesiyle atılmıştır.⁷ Kutup, İbrahim Han'ın öncülüğünde ailesi ile birlikte 14 Mayıs 1340 tarihinde Müküs sınırları içinde bulunan Arvas Köyü'ne gelmiştir. Halkın ifadesiyle veliler diyarının ilk halkasını inşa ettirmek isteyen İbrahim Han, damadına bu köyde bir tekke, bir ev ve bir de medrese yaptırmış kendisine birçok mal ve köyün topraklarını bırakarak kalesine dönmüştür.⁸ Böylece Seyit Muhammed tarafından Van'ın güneyinde yüksek dağlar ara- sında kurulan Arvas Köyü, Kadiri tarikatına yönelik faaliyet alanı olmuştur. "Arvas seyitleri" olarak tanınan aile, altı yüz elli yıl varlığını devam ettirmiş ve bugüne ulaşmıştır.⁹

Tarihi süreçte Müküs ve Arvas üzerinde üç aşamalı bir kültürel doku değişimine gidilmiştir. Birinci aşama, 2 Temmuz 1934'te yürürlüğe konulan "Soyadı Kanunu" ile soyadları değiştirilmiştir. Bundan etkilenen Arvas seyitleri Arvas, Arvasi, İnan, Gaydalı, Eryuvası ve Üçışık gibi değişik

4 Nimetullah. Arvas, *Seyyid Hacı Kasım Bağdadî'nin Nesebi, İcazeti ve Seyahat Notları* (İstanbul: Çınar Matbaacılık, 2020), 49.

5 "Seyit", Şamil İslam Ansiklopedisi, ed. Duran Kömürçü (İstanbul: Şamil Yayınları, 1992), 5/397.

6 N. Arvasi, *Seyyid Hacı Kasım Bağdadî'nin Nesebi, İcazeti ve Seyahat Notları*, 45.

7 Abdülhakim Arvasi, *Hal Tercümesi* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2014), 18.

8 N. Arvasi, *Seyyid Hacı Kasım Bağdadî'nin Nesebi, İcazeti ve Seyahat Notları*, 52-54.

9 "Arvas", İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 1/211.

soyadları almışlardır. Bu aileye mensup olmadıkları halde Arvas veya Arvasi soyadını kabul eden çok sayıda aile de olmuştur.

Kültürel dokunun değişime tabi tutulan ikinci aşaması ise 1952 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Ad Değişirme İhtisas Kurulu'na yer isimlerini değiştirme yetkisinin verilmesiyle devam etmiştir. Kurul, 1978 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüş ve bunun sonucunda Türkiye'de bulunan köy isimlerinin %35'ini değiştirmiştir. Böylece Müküs olarak bilinen bu yerleşim yerinin ismi Bahçesaray ve Arvas olarak bilinen köyün ismi ise Doğanyayla olarak değiştirilmiştir. Üçüncü aşama idari değişikliklerle ilgili yapılan tasarruftur. Bunun için 1962 yılına kadar Siirt'in Pervari ilçesine bağlı bir bucak olan Bahçesaray, Van'ın Gevaş ilçesine bağlanmış 1987 yılında ise ilçe yapılarak bu idari değişiklik tamamlanmıştır.

Resmiyette Bahçesaray olmakla beraber yapılan isim değişikliği burada yaşayan insanların aidiyet duygusuna ve yüzyıllardan beri içselleştirdikleri kültürel dokuya şahitlik etmediği için Müküs olarak bilinmeye devam etmektedir.

Seyit Kasım Bağdadî'nin, Seyit Muhammed Kutup dışında beş erkek çocuğu daha olmuştur. Bu soydan en son dünyaya gelen Seyit Abdullah'ın da Seyit Abdürrahim ve Seyit Abdürrahman Kutup olmak üzere iki oğlu dünyaya gelmiştir.

1.1. Doğubayazıt Arvasileri

Seyit Abdullah'ın büyük oğlu Seyit Seyit Abdurahim, Arvas'da babasının medresesinde yetişmiş ve ilim sahibi olmuştur. Bundan haberdar olan ve 1776-1798 yılları arasında Beyazıt'ta (Doğubayazıt) sancak beyliği yapan İshak Paşa, Seyit Abdürrahim'i irşat vazifesini ifa etmesi için Bayezid Sancak'ına davet etmiştir. Seyit Abdürrahim, almış olduğu bu davet üzerine ve babasının da onayını aldıktan sonra Bayezid Sancak'ına gitmiştir Orada medrese kurmuş ve öğrenci yetiştirmiştir. Doğum tarihi bilinmemekle beraber Beyazıt'ta 1786'te vefat etmiştir.¹⁰ Seyit Abdürrahim'in dışında bu "birinci kol"un en tanınmış şahsiyeti Seyit Ahmet Arvasi'dir. Bunlara "Doğubayazıt Arvasileri" denilmektedir.

Seyit Ahmet Arvasi, Arvasi seyitleri içinde Abdülhakim Arvasi'den sonra Türk düşünce sistemini eylemleriyle etkileyen ikinci önemli kişidir. Kurguladığı Türk-İslam ülküsü, Türk milliyetçiliği düşüncesini beslemiştir. Bütün yaşantısını ve çalışmalarını Türk-İslam ülküsüne vakfetmiştir. Her gün gazetesinde günlük yazılar yazmış ve 1979 yılından itibaren de aktif siyasetin içinde yer almıştır. 12 Eylül 1980 harekâtından sonra evvela Dil ve İstihbarat Okulu'nda daha sonra Mamak Cezaevi'nde tutuklu kalmıştır.¹¹ Arvasi, kendini tanımlarken "Ben, İslam iman ve ahlakına göre yaşamayı en büyük saadet bilen, büyük Türk Milleti'ni iki cihanda aziz ve mes'ud görmek isteyen ve böylece "İslam'ı gaye edinen" Türk milliyetçiliği şuuruna sahibim" demektedir.¹² Bunun için de ailesinin tabii olduğu Şafii mezhebini ve geleneksel yapısını terk etmiş dinsel ibadetini ve düşünce biçimini Hanefilik üzerinde inşa etmiştir. Kürt olma aidiyetini sadece "Doğulu" olarak algılamış, geçmişinin saygın bir ibaresi olan "seyit" mahlasını ise yaşantısının her noktasında kullanmıştır. Bu kola mensup Arvasiler, "Arvasi" soyadını almıştır.

Arvasi seyitlerinin "ikinci kol"u ise Arvas'ta doğan ve Hoşap'ta vefat eden Seyit Abdurrahman

10 *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1989), 1/ 67.

11 Faruk Bartan, *Arvasi'de Din, Milliyetçilik, Eğitim, Felsefe, Kültür, Siyaset Anlayışı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 10.

12 Seyit Ahmet Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992), 1-2.

Kutup¹³ ile başlar. En tanınan çocukları Seyit Lütfi, Seyit Abdülhamit ve Seyit Muhammed'dir.¹⁴ Bu ikinci kol da kendi içinde üçe ayrılır:

1.2. Hizan Arvasileri

Birincisi, Seyit Lütfullah'ın (Lütfi) soyundan gelenlerdir. Bu kolun en tanınmış şahsiyeti ise Seyit Lütfi'nin oğlu ve aynı zamanda "Gavs-i Hizani" lakabıyla bilinen Seyit Sıbgatullah Efendi'dir. Seyit Sıbgatullah Efendi'nin doğum tarihi bilinmemekle beraber bütün yaşamı boyunca öğrendiği İslamiyet'i, tasavvufu aracı kılarak yaşatmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. 1870 tarihinde Hizan'a bağlı Gayda Köyü'nde vefat etmiştir.¹⁵ Kendisi Seyit Taha-i Hakkâri'nin halifeleri arasında yer almıştır. Hakkâri'nin kardeşi Seyit Muhammed Salih'ten sonra Fehim Arvasî, Muhammed Küfrevî ve Molla Taha (Halife Köse) arasında tasarrufu en kuvvetli ikinci halifesidir. Nakşibendi Tarikatı'nın Halidi Kolu'na mensuptur. Seyit Selahattin İnan'ın mensup olduğu bu kola "Hizan Arvasileri" denilmektedir. Seyit Selahattin ve oğlu Kamran Bey "İnan", diğer oğlu Abidin Bey ise "Gaydalı" soyadını kabul etmiştir.

Van Müftüsü olarak görev yapan ve aynı zamanda Hizan Arvasileri koluna mensup Nimetullah Arvas Bey ile yapılan görüşmede, "Tasavvuf erbabına mensup kişilerin ileri sürdükleri kutup ve gavs mertebelerinin ne kadar doğru olduğu" sorulmuştur. Kendisi "Bunun yüzyıllardan beri mevcut olduğunu ve İslam dünyasında da bilindiğini" söylemiştir (kişisel görüşme Van, 2020).

Bu kol içinde bilinen ve Hizan ilçesine bağlı Permis Köyü'nde dünyaya gelen Seyit Şefik Arvasi ise farklı bir duruşu sahiptir. Kürt kimliğini daha çok din adamı kimliği üzerinde sürdürmüştür. Bunun için mensubu bulunduğu kesimin sorunlarına duyarlı davranmış ve yaşlıları olan Kürt aydınlarıyla beraber siyasal, dinsel ve kültürel faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁶ Bunun için de Kürtçe yayın yapan Jin dergisinde yazılar yazmıştır. Anter, Şefik Arvasi'nin akrabası Abdurrahim Zapsu ile Kürdistan Teali Cemiyeti'nin aktif üyesi olduklarını söyler.¹⁷ Nakşibendi Tarikatı'nın Halidiye koluna mensup olan Şefik Arvasi, Sultan Ahmet Camii başımamı olarak görev yapmıştır. Cerrahi Tarikatı'nın son postnişin Muzaffer Özak ve Sadarettin Yüksel tanınan öğrencileriydi. Ayrıca Erenköy Dergâhı'nın son temsilcisi Mahmut Sami Ramazanoğlu ile dosttu. Doğduğu topraklara 45 yıl aradan sonra ancak 1969 yılında dönebilmişti. Âlim yönüyle tanınan Seyit Şefik, "Eryuvası" soyadını almakla beraber bütün yaşamı boyunca Arvasi mahlasını kullanmıştır.

1.3. Müküs Arvasileri

İkincisi, Seyit Abdülhamid'in soyundan gelen ve "Müküs Arvasileri" olarak bilinen koldur. Bu kolun en tanınmış şahsiyeti ise 1825 tarihinde dünyaya gelen, Nakşibendi Tarikatı'nın Halidi Kolu'na mensup "Hazret-i Şeyh" ve "Allame" gibi lakaplarla tanınan Seyit Fehim Efendi'dir. Seyit Fehim Efendi evvela Arvas Köyü'nde bulunan medresede daha sonra Müküs'te Mir Hasan Veli

13 Kutup: Değirmen taşının miline verilen isimdir. Değirmen taşı bu milin etrafında döndüğü gibi dünya da kutupla döner (Kara, 2018: 199). Tasavvufta veliler zümresinin başkanı, dünyanın ve âlemin manevi yöneticisi olduğuna inanılan en büyük veli manasında kullanılmakta ve onun işgal ettiği makama da kutbiyyet denilmektedir. Ayrıca kutbun yönetimi altında bulunduğu inanılan veli gruplarının her birinin başkanına da kutup denilmiştir. Birinci sıradaki kutba kutbu'l-aktab denilmiş ve bütün kutuplar onun emri altındadır. Tasavvuf erbabına mensup bazı kişilere göre Bayezid-i Bistami, Şibli ve Abdulkadir Geylani bu dereceye yükselmişlerdir. Kutup derecesine yükselen ve kendisinden manevi yardım istenen en büyük veliye de "gavs" denilir. Her gavs bir kutuptur ama her kutup bir gavs değildir.

14 "Abdurahman Kutup", *Evliyalar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları,1992), 1/197.

15 "Seyit Sıbgatullah", *Evliyalar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları,1992), 10/404.

16 Veysel Aydeniz, *Seyyid Şefik Arvasi* (İstanbul: Nubihar, 2013), 13.

17 Musa Anter, *Hatıralarım* (İstanbul: Aram Yayınları, 2011), 60.

Medresesi'nde ilim tahsil etmiştir. Sonra Cizre'ye gitmiş Mevlana Halid-i Bağdadi'nin halifelerinden Şeyh Halid-i Cezeri'nin talebesi olmuştur. Bunu takip eden süreçte o dönem Doğu'nun irşat ve medar kutbu kabul edilen Seyit Taha-i Hakkâri'nin halifesi olmuştur. Seyit Fehim Efendi, Müküs'te oturmakla beraber irşat vazifesini ifa etmek için sık sık Van'a gelmiştir. Bu da Van halkının İslam'ı öğrenmesine katkı sunmuştur. "Dünyada Van ahirette iman" sözünün yaygın bir şekilde söylenmesi bu nedenledir.¹⁸

Seyit Fehim Efendi son dönemde İstanbul'a gitmiş Sultan II. Abdülhamid ile görüşmüş ve onun takdirini kazanmıştır. Geride Seyit Abdülhakim (Arvasi), Seyit Muhammed Emin Efendi, Halife Derviş ve Halife Ali gibi dört halife bırakmış ve 1895'te Arvas Köyü'nde vefat etmiştir.¹⁹ Halk arasında "Sofu Baba" olarak bilinen gönül sultanlarından Mustafa Efendi gibi çok sayıda âlim ve velinin yetişmesinde Seyit Fehim Efendi vesile olmuştur. Müküs Arvasileri, "Arvas" soyadını kabul ettikleri için Seyit Fehim Arvas olarak tanınmıştır. Bu nedenle ismi Van'da mevcut mahallelerden birisine verilmiştir. Oğlu Seyit Masum Efendi 10 Şubat 1926 tarihinde gerçekleştirilen birinci sür-günle Van'dan uzaklaştırılmıştır.

Süleyman Sabri Paşa, *Van Tarihi ve Kürtler* isimli kitabında Van ve civar illerde bulunan şeyh ve seyitlerin sınır egemenliklerinden söz eder. Ona göre Van Gölü'nün kuzeyinden Kars'a kadar Küfrevilerin, Müküs ve Vastan (Gevaş) tarafı Arvasilerin, Çatak ve Beytüşebap tarafı Görendaşların, Hakkâri tarafı ise Seyit Taha'nın nüfuz alanı içinde yer almaktadır. Bu arada ufak tefek şeyh ve seyitlerin bulunduğu onların da hayatın ve dağ yaşamının beraberinde getirdiği acıların dindirilmesi ile birlikte bu acı hayatı yaşayanları teselli etmek ve onlara ümit vermek için aracı oldukları söyler.²⁰ Paşa'nın bu yaklaşımı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde şeyhlik ve seyitlik olgusunun varlığını yüzyıllardan beri neden kurumsallaşarak sürdürdüğünü açıklamaktadır.

1.4. Başkale Arvasileri

Üçüncüsü, Başkale'ye yerleşen ve Seyit Muhammed'in soyundan gelen "Baskale Arvasileri"-dir. Bu kolun en tanınmış şahsiyeti ise Seyit Mustafa'nın oğlu olan ve 1865 tarihinde Başkale'de dünyaya gelen Abdülhakim Efendi'dir. Abdülhakim Efendi "Üçışık" soyadını almasına rağmen Arvasi mahlasını kullandığı için Abdülhakim Arvasi olarak bilinmektedir. İlk eğitimini babasından alan Arvasi daha sonra Nehri Medresesi'nde eğitim görmüştür. Son olarak Müküs Medresesi'nde Seyit Fehim Arvasi'den icazet almıştır.²¹

İcazet aldıktan sonra 1882 tarihinde Başkale'ye dönmüş ve talebe yetiştirmek için inşa ettiği Şeyhan Medresesi'nde 1887 tarihinde müderris olarak başladığı görevi 1914 yılına kadar sürdürmüştür.²² Bu medrese aynı zamanda bir Nakşi Tekkesiydi. Kendisi Nakşibendi Tarikatı'nın Müceddidiyye ve Halidiye koluna mensuptur. Rabıta-i Şerife, er-Riyazü't-Tasavvufiyye, Mevlid Risalesi, Tespih Kullanmanın Meşruyeti, Ecdad-ı Peygamberi, Ashabı Kiram, İslam Hukuku ve Keşkül isimli eserler yazmıştır. Başkale İran'a yakın olduğu için Abdülhakim Arvasi'nin başında bulunduğu medrese İran üzerinden İslam'a zarar vermek isteyen bir takım zararlı akımlara karşı filtre vazifesi görmüştür.

18 "Seyit Fehim", *Evlialar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1992), 6/150-156.

19 "Seyit Fehim", *Rehber Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1989) 5/322.

20 Süleyman Sabri Paşa, *Van Tarihi ve Kürtler* (Çev: S. Büyükkarcı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2015), 118.

21 Nimetullah Arvas. "Nakşi Geleneğinin Bir Takipçisi Olan Seyyid Abdülhakim Arvasi'nin İstanbul Yansımaları". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. (Eskişehir: 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), 2014), 705.

22 Ekrem Buğra Ekinci, *Hayatı ve Hatıralarıyla Seyyid Abdülhakim Arvasi* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2017), 54.

1915 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan bazı vilayetler Rus ve Ermeni birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti uygulamaya koyduğu "Tehcir Kanunu" ile Van merkez ve bazı ilçelerin boşaltılmasını istemiştir. Bu ilçelerden biri de Başkale'di. Başkale'de oturmakta olan Abdülhakim Arvasi, ailesi ile birlikte 1916 yılında evvela Kuzey Irak'ta bulunan Revandiz ve Erbil'i geçerek Musul'a göç etmiştir. Burada bir müddet kaldıktan sonra Adana'ya gelmiş ve Eskişehir üzerinden 1919 tarihinde İstanbul'a gelmiştir.²³ Süleymaniye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Eyüp'te Ahmet Murtaza Efendi tarafından kurulmasına rağmen ilk şeyhinin Kaşgarlı Abdullah Nidai olması nedeniyle Kaşgari Tekkesi olarak bilinen tekkenin de son şeyhi olmuştur. Nidai, Türkistanlıydı. Bu tekke, Emir Buhari Tekkesi ile birlikte Orta Asya Türk kültürünün Nakşibendilik üzerinden İstanbul'da temsilciliğini yapmıştır.²⁴

1925 yılının Şubat ayında başlayan Şeyh Said Hadisesi gerekçe gösterilerek Doğu'da bulunan tekke ve zaviyeler Şark İstiklal Mahkemeleri tarafından kapatılmıştır.²⁵ Konya Milletvekili Refik Koraltan ve beş arkadaşının önerisiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan 677 sayılı "Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Engellenmesine ve Türbedarlıklarla Birtakım Unvanların Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması"²⁶ kanunu ile 773 tekke ve 905 türbe kapatılmıştır. Tekkelerin bu şekilde kapatılması Arvasi'yi engelleyememiş başında bulunduğu dergâhta ilim ve irşat vazifesine devam etmiştir. Bu dönemde Şeyh Erbilli Esad Efendi ve özellikle de Said Nursi ile çatışmaktan da çekinmemiştir. Arvasi, Nursi'nin ebcet ve cifir hesaplarına yönelik çalışmaları ile günümüze dair birtakım işaretlerde bulunmasını eleştirmiştir.²⁷

Arvasi'nin İstanbul'daki yaşantısı Türk düşünce dünyasını tasavvuf üzerinde derinden etkilemiş ve etrafında entelektüel bir topluluk oluşturmuştur. Bu da birçok insanı etkilemiş yaşattığı dönüşümle onları fildişi kulelerinden çıkararak manevî yaşantılarına yön vermelerine neden olmuştur.

Bu dönüşümü ilk yaşayanlardan biri de Necip Fazıl Kısakürek'tir. Abdülhakim Arvasi'nin zirvede olduğu bir dönemde ruhunun henüz büyük zelzelesini yaşayamayan Necip Fazıl, gerek mizaç ve gerekse de sert karakteri nedeniyle 1934 yılına kadar sürdürdüğü bohem hayatını onunla Beyoğlu Ağa Camii'nde tanıştıktan sonra güvenli olduğuna inandığı limana demir atarak terk etmiştir. "Büyük dönüşüm"ün tarihi olan 1934 yılına kadar gökyüzünden habersiz uçurtma uçurtmakla meşgul olan Kısakürek'in kendisine hediye edilen "er-Riyazü't Tasavvufiyye" adlı eser ile şeyhinin kanatları altında bilinçli bir şekilde uçmaya başlaması onun 1943 yılında vefat etmesine kadar devam etmiştir.²⁸ Bu tarihten sonra içinde yaşattığı büyük dönüşüm kendisine nazım türünde "Sultan-üş Şuara" unvanının verilmesine, nesir türünde ise aksiyon adamı olmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Büyük Doğu dergisini çıkarmıştır. Bununla da "köksüzlüğe" karşı koymanın dine sarılmakla mümkün olabileceğini savunmuştur. Başlatmış olduğu "Büyük Doğu Hareketi" zamanla savunduğu mefkûrenin ismi olmuştur.

Yaşadığı dönüşümün ikinci evresi ise aile yaşantısı üzerinde etkili olmuştur. Bu da Necip Fazıl'ın otuz yedi yıldır çile ortağım ve nur topu gibi beş çocuk hediye ettiği dediği, Süleymaniye'de uzun yıllar hâkimiyet kuran sonra da İstanbul'a sürgüne gönderilen Babanzade ailesine mensup ve Sa-

23 Abdülhakim Arvasi, *Hal Tercümesi* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2014), 43.

24 Güller Nuhoğlu, *Abdullah Nidai-yi Kaşgari ve Hakkıyye Risalesi* (İstanbul: Simurg Yayıncılık, 2004), 19-21.

25 Ergun Aybars, *İstiklal Mahkemeleri* (İzmir: Zeus Kitapevi, 2006), 182.

26 Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar İle Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun 677, Kabul Tarihi 30.11.1925, Yayımlandığı gazete tarihi 13.12.1925 Sayı 243.

27 Abdulkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 1998), 2/1103.

28 Nesibe Esen, *Necip Fazıl Kısakürek'te Dinî Yaşayış* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 42.

int Benoit Lisesi'nden mezun Neslihan Baban ile 1941 tarihinde evlenmesiyle tamamlanmıştır.²⁹

Bu dönüşümden etkilenen ikinci önemli kişi ise Kaşgârî Dergâhı müridi, şeyhinin ölümünden sonra tasavvufla uğraşmaya devam eden ve başta Saadeti Ebediye olmak üzere yazdığı diğer eserleriyle de fıkıh alanında etkili olmaya çalışan Hüseyin Hilmi Işık'tır. Bu da "Işıkçılar" olarak bilinen grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Mardin, 2010: 30). Enver Ören, Hüseyin Hilmi Işık'ın görev yaptığı Kuleli Askeri Lisesi'nde okumuş ve kızı Dilvin Hanım'la evlenmiştir. Işık'ın devam ettiricileri merkezi İstanbul olan aynı zamanda küresel kapitalizme açık sermayeye de hizmet eden İhlas Holding ile Türk-İslam çizgisine uyumlu bir cemaat oluşturmuşlardır.

Zarcone, Necip Fazıl'ın aksiyonu ile Hüseyin Hilmi'nin düşünceleri arasında bir iç içecilikten söz eder. Bu nedenle Necip Fazıl'ın düşünce ve hatırasının Hüseyin Hilmi Işık'ın devam ettiricileri tarafından inşa edilen grup içinde savunulduğunu ifade etmektedir.³⁰

Diğer taraftan Van, Bitlis ve Ağrı illeri ile bunlara bağlı ilçelerde ikamet eden Arvas seyitleri kurdukları medreseler aracılığıyla her türlü kaostan uzak bir şekilde insanlara dini adap ve erkân öğretmişlerdir. Ancak bu çabalar şahıs güdümlü olduğu için medreselerde yapılan irşat daha çok veli kültünün egemen olduğu "halk İslam"ı olmuştur.³¹ Doğu'da egemen olan aşiretsel yapı üzerinden kendini var eden sosyal yapı bunu zorunlu kılmıştır.

Abdülhakim Arvasi'nin İstanbul'da görev yaptığı dergâhta yapmaya çalıştığı ise halk İslam'ı üzerinden yeni bir okuma biçimi geliştirmek olmuştur. Ama bu da hiçbir zaman "yüksek İslam" olamamıştır. Çünkü dergâh en büyük engelleyici rolü oynamıştır. Din; eğitim ve hukuk sahalılarının hiyerarşisi içinde örgütlenmediği için "ilmiye sınıfı" olamamıştır.³²

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra medreseler işlevsizleştirildiği için İslam, kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Bunu da "resmi İslam" olarak tanımlamak mümkündür. Resmi İslam, tarikat geleneğinin sürdürülmesine müsaade etmemiştir. Bu nedenle Arvasi'nin ölümünden sonra oğlu Ahmet Neyyir Mekki Üçışık, tarikat geleneğini sürdürmek yerine devlet memuru olmuş Üsküdar ve Kadıköy gibi ilçelerde müftülük yapmıştır. Bu evreden sonra da Arvas seyitlerinden çok sayıda müftü ve imam, Diyanet Teşkilatı'nda görev almaya başlamıştır. Bunu tamamlayıcı mahiyette son nesil Arvasileri, Arvasiliği sadece bir "aidiyet" unsuru olarak görmekte ve iletişim dili olarak da sadece Türkçeyi tercih etmektedirler.

Arvas seyitleri tarafından kurulan medreselerin görünürde üç faydası olmuştur: Birincisi, bu medreseler gerek aile içi ve gerekse de aile dışında çok sayıda Nakşibendi geleneğine sahip âlim, müftü ve imamın yetişmesine öncülük etmiştir. İkincisi, bu medreselerde icra edilen Kadiri ve Nakşi geleneği İran üzerinden Anadolu'nun içine kadar genişlemek isteyen Şii düşüncüyü engellemek için filtre vazifesi görmüştür.³³ Üçüncüsü de Arvas seyitleri aristokrat duruşunu bu medreseler sayesinde koruyabilmiştir.

2. Aristokrat Kürt Aileler: Arvasiler

Elit veya seçkin kavramı toplumda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Saygın ve aynı zamanda etkili mevkilerde bulunan; eğitim, ekonomi, siyaset ve askeri alanlarda etkinliklerin denetimini

29 Necip Fazıl Kısakürek, *O ve Ben* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2002), 190.

30 Thierry Zarcone, *La Turquie moderne et l'islam* (Paris: Flammarion, 2004), 180.

31 Ernest Gellner, *Postmodernizm İslam ve Us* (Ankara: Ümit Yayınları, 1994), 26.

32 Yaşar Sarıkaya, *Medreseler ve Modernleşme* (İstanbul: İz Yayınları, 1997), 41.

33 "Kadiri ve Nakşi geleneği", *Evliyalar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları,1992), 6/156.

elinde tutan kişi veya gruplar bu kavramla tanımlanmıştır.³⁴ Güncel anlamda da “aristokrat”lık ise asaletli ve iyi bir öğrenim görmüş ekonomik, sosyal ve siyasal gücü uzun yıllar ellerinde bulunduran soylu aileleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu sınıfın yönetim biçimine de “aristokrasi” denilir. Aristokrat aileler varlıklarını veraset üzerinde sürdürürler.

Bu nedenle Bağdat’tan Anadolu’ya göç eden Arvasiler 1340 tarihinde Müküs sınırları içinde bulunan Arvas Köyü’nde inşa ettikleri camii ve medrese ile sosyal ve dini hayat üzerinde egemenlik kurmaya başlamışlardır. Siyasal ve ekonomik güce sahip olmaya başlamaları ise 1923 tarihinden itibaren başlamış ve günümüze kadar devam etmektedir. Bu tarihten itibaren diğer aristokrat Kürt aileleri de cumhuriyetin ilanı ile beraber siyasette görünür olmaya başlamışlardır. Bu nedenle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde aristokrat yapı kendini seyit, şeyh, ağa ve aşiret reisi olgusu üzerinde var etmiştir. Türkiye’de ağa, bey, efendi şeyh, seyit ve benzeri unvanlar yasak³⁵ olmalarına rağmen kullanılmaya devam etmiştir. Çünkü aristokrat yapı Türkiye’de hâkimiyet alanını bu unvanlar üzerinde sürdürmüştür.

Siyasetin asıl gayesi devletin çatısı altında yaşayan insanların ilişkilerini düzenlemektir. Bu ilişkiyi düzenlemek için de devletin iktidar sahibi olması gerekir. Devletin sahip olduğu bu iktidar toplumda bulunan herkes tarafından eşit bir şekilde kullanılmamıştır. Bu nedenle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde aristokrat ailelerin yapmaya çalıştığı egemenlikleri için yanlarına devleti de alarak siyasal ve ekonomik yapı üzerinde hâkimiyet alanlarını sürdürmektedir. Bu da Mills’in Amerikan toplumu için sözünü ettiği “iktidar seçkinleri”nin bizdeki versiyonudur³⁶.

Kürt ailelerde “aristokrat yapı” kendini üç neden üzerinden inşa etmiştir:

Birincisi, dış nedendir: Arvasiler gerek nüfusu ve gerekse de nüfuzu çok geniş ve aynı zamanda çeşitli düşüncelerin farklı yöntemlerle harmanlandığı bir ailedir. Evvela iki kola ayrılan aile nüfusun ve nüfuzun artmasıyla dört kola bunların da her biri kendi içinde onlarca kola ayrılmıştır. Dikkat çeken en büyük husus ise ailenin “âlimler yatağı” olması ve içinde çok sayıda âlim, müftü ve imam çıkarmasıdır. Van Milletvekili Abdülhad Arvas bu konuda “Ailesinin çok geniş bir alana yayıldığını, Türkiye’nin her vilayetinde aileye mensup insanları görmenin mümkün olduğunu ve bu aileden kaynaklı aidiyet duygusunun da kendisine sorumluluk yüklediğini” ifade etmiştir (Kişisel görüşme Van, 2020).

Bu çeşitliliğin içinde Şefik Arvasi ile Seyit Ahmet Arvasi gibi birbirinden çok farklı duruşları seslendirenler de olmuştur. Şefik Arvasi Kürtlerin medrese geleneğine ve bir miktar da Kürt milliyetçiliğine hitap ederken, Seyit Ahmet Arvasi tamamıyla Türk milliyetçiliğinin temsilcisidir. Çeşitliliğin ikinci boyutu ise İbrahim Arvas ile başlayan ve Kamran İnan ile günümüze kadar devam eden entelektüel birikimin öncülük ettiği siyaset arenasıdır. İbrahim Arvas, ailenin doğuya bakan ve kendini din üzerinden tanımlayan aristokrat yapısına işaret ederken, Kamran İnan bu aristokrat yapının batıya bakan ve kendini sekülerlikle tanımlayan yüzüne hitap etmektedir.

Bu konudaki duruşlarına şu örnekler verilebilir: Arvas’ın mecliste yürüttüğü faaliyet sahası içerisinde en çok üstünde durduğu ve mücadelesini verdiği hususların başında ilahiyat fakülteleri ile imam hatip okulları gelmektedir. Bu nedenle 3 Ocak 1947 tarihinde “Türk-İslam İlahiyat Fakültesi Kanunu ile İmam-Hatip Orta ve Lise mekteplerinde din dersleri kanun teklifi sunmuştur.³⁷

34 Ali Arslan, *Elit Sosyolojisi* (Ankara: Phoenix Yayınları, 2007), 3.

35 Lakap ve Unvanların Kaldırılması Hakkındaki Kanun, 26 Kasım 1934 tarihli ve 2590 numaralı kanundur.

36 C. Wright Mills, *İktidar Seçkinleri*. Çev. Ünsal Oskay. (Ankara: Bilgi Yayınları, 1974), 385.

37 İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler* (İstanbul: HTS Yayınları, 2010), 71.

Bu konudaki teklifine gerekçe olarak kesinlikle irtica ve taassup istemediğini belirtmiştir. Köyle-
rin birçoğunun imamsız kaldığını ve cenazelerin bekletildiğini söylemiştir. Bunun için kurulacak
imam hatip okullarının kökü dışarıda bulunan solcu tesirlere karşı gençleri koruyacağını ifade
etmiştir. Arvas'ın bu yaklaşımı doğulu toplumların çığıdır. İnan'a gelince onun seküler duruşuna
şu örnek verilebilir: "11 Ocak 1997 günü, Başbakan, tarikat liderlerine, Başbakanlık Konutu'nda
iftar verdi. Hepsini lüks Mercedeslerle geldi; bu davranış, son damla olabilir".³⁸ İnan, dönemin Baş-
bakanı Erbakan tarafından Başbakanlıkta iftar yemeğinin verilmesini doğru bulmamaktadır. Bu
da onun batıdan beslenen seküler duruşunu ortaya koymaktadır. Doğu ve batı yüzünün ortak
noktası ise icra ettikleri siyasetin güncel ve ölümsüzlüğü olgusudur.

Dış nedeni belirleyen asıl unsur "İslam"dır. Seyit aileler temel vurgularını din üzerinden yap-
mışlardır. Bu vurgu ağa ve aşiretlerden oluşan aristokrat Kürt aileleri için yapılamaz. Çünkü bu
kesimler daha çok sekülerdir.

İkincisi, iç nedendir: Diğer tarikatlara mensup şeyhlerde olduğu gibi tarikat geleneğini sürdü-
ren Seyit Fehim ve Abdülhakim Arvasi başta olmak üzere ailenin "iç evlilik" üzerinden kendini
var eden "çok eşlilik" olgusunu tercih etmesidir. Kast sistemine dayalı bu olgu nüfus ve nüfuz için
önem arz etmektedir. Bu nedenle Arvasi seyitlerinin aile yaşantıları en az siyasi yaşantıları kadar
renklidir. Örneğin İbrahim Arvas, kayın pederi Abdülhakim Arvasi'nin yedi evliliğine karşı üç evli-
lik yapmıştır.³⁹ Aileye mensup olan Ösmetullah Arvas ile yapılan görüşmede kendisi de bu yaklaşı-
mı doğrulamakta ve "Arvasi ailesinde yapılan aile içi evlilikleri "kast sistemi"ne benzetmektedir"
(kişisel görüşme Van, 2021). Bu nedenle Arvasiler gibi aristokrat ailelerin tamamı yapılan iç evli-
liklerle soya dayalı yapının devam etmesini savunmuşlardır. Bunun dışında az sayıda da olsa bu
yapı ile eklenen ağa ve bey gibi diğer aristokrat kesimlerle de "dış evlilikler" yapılarak akraba-
lıklar kurulmuştur. Örneğin Seyit Fehim Arvasi'nin eşlerinden birisi de Van'da dönemin en zengini
ve aynı zamanda inşa ettiği kışlaya adını veren Hacı Bekir Efendi'nin kızı Gülizar Hanımdır.⁴⁰

Arvasilerin dışında ama aynı kültürden beslenen ve ağa, şeyh ve seyitlerden oluşan diğer
aristokrat Kürt ailelere bakıldığı zaman onların da evvela "iç evlilik" yaptığı ikinci aşamada ise
kendilerine denk gördükleri ailelerle dış evlilikler yaparak akrabalıklar kurdukları görülmektedir.
Örneğin Kör Hüseyin Paşa ile Müküs Beylerinden Fazıl Beyin Arvasi ailesinin damadı olması bu
nedenledir. Bu konuda kendisiyle görüşülen Seyit Muhammed Eminsoy, "Hem annesinin ve hem
de eşinin seyit aynı zamanda amcası kızı olduğunu" söylemiştir (Kişisel görüşme Van, 2019).

Çakmak'ın da ifade ettiği gibi çok eşliliğin normalize ettirilmesinde din ve güç mücadelesi
önemli bir motivasyon kaynağı olmaktadır.⁴¹ Her ne kadar modern öncesi toplumlarda güç ve ik-
tidar sahipleri bu iki bileşenin sürekliliğini çok eşlilik üzerinde sürdürmek mecburiyetinde kalmış
olsalar bile bu sonuç aristokrat Kürt ailelerinde de kabul görmüştür.

Aristokrat yapıyı ayakta tutan iç nedenin zamanın değişen sosyal yapısına daha fazla direne-
mediğini de görmek mümkündür. Bu konuda Seyit Abdülhamit Geylani, "Seyit ailelere mensup
kişilerle iç evlilik yapmak daha faziletli olmakla beraber bunu sürdürmenin zor olduğunu günü-
müzde bu ailelere mensup insanların dış evlilik yapmayı tercih ettiklerini ve burada da zamanın
belirleyici olduğunu" söylemektedir (Kişisel görüşme Van, 2019). Avrupa'da Aydınlanma döne-

38 Kamran İnan. *Siyaset Yılları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2003), 217.

39 Ekrem Buğra Ekinci, *Hayatı ve Hatıralarıyla Seyyid Abdülhakim Arvasi* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2017), 437-445.

40 "Seyit Fehim", *Evliyalar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1992), 6/157.

41 Songül Çakmak, "Arvasi Tarikatı'nda Çokeylilik ve Kadının Toplumsal Cinsiyet Açısından Sosyal Statüsü". *Van Yüzüncü Yıl Üniver-
sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37, (2017): 259.

minde herkesin insanların eşit olduğunu savunduğu yaklaşımı Fransız Devrimi'nden sonra değişmiş ve aristokratların toplumun en iyileri olmadığı fikrini güçlendirmeye başlamıştır. Bu şekilde eşitlik adına başlayan değişim süreci aristokrat aileler için en büyük eşitsizlik buhranı olmaya başlamıştır. Aristokrat ailelerde aile içi evliliklerin çözülmeye başlaması bu nedendir.

Yapılan iç evliliklerle kendini var eden iç nedeni belirleyen asıl unsur "asalet"tir. Aristokrat Kürt aileleri soyun devamı için asaletle önem verirler.

Üçüncüsü ise doğdukları ve sahibi oldukları toprakları kuşatan "coğrafya"nın kutsallığı algısıdır. Bütün aristokrat Kürt ailelerde bu algı egemendir. Dünyaya geldikleri topraklar onların ölüm yatağıdır. Öldükleri zaman gömülecekleri yerleri belirleyen "ölüm karneleri" onlar dünyaya gelmeden önce yazıldığı için buna itiraz edemezler. Örneğin 2015 tarihinde vefat eden Kamran İnan, mezar yeri için doğduğu yer olan Gayda Köyü'nü tercih ettiği gibi Seyit Masum Arvas ve Kinyas Kartal gibi çok sayıda aristokrat ailelere mensup şahsiyetler de mezar yeri olarak doğdukları köyleri tercih etmişlerdir.

Bunu da belirleyen güç "coğrafya"dır. Bu kutsallık kan davalarının nedenidir.

İslam, asalet ve coğrafya üçlemi aristokrat Kürt ailelerde belirleyici üç ana unsurdur.

3. Cumhuriyet Tarihi Boyunca Arvasiler ve Siyaset

3.1. Sürgün

Arvasi ailesinin siyasi yaşamında sürgün önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sultan Abdülhamit'in ilan ettiği hürriyetin kamuoyunda uyandırdığı ileri düşünceler sonucu İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı ilk başkaldırlardan biri Doğu'da bir kısım ulema ve aşiret mensubunun ittifak ederek 8 Mart 1914 tarihinde Siirt ve civarında hükümete karşı ayaklanmalarıyla başlamıştır. Ayaklanmanın gözükmeyen nedenlerinden birisi Sultan Abdülhamit'in 1894 tarihinde Molla Selim'le birlikte Seyit Abdulkadir ve Hacı Musa Bey'i Hicaz'a sürgüne göndermesiyle başlar. Bu kişiler 1896 tarihinde affedilmiş ama devletin izlediği klasik yöntemle karşı tepkilerini Bitlis'te isyan çıkararak göstermişlerdir.⁴² Ayaklanma bu nedenle Molla Selim liderliğinde ve Hizanlı Seyit Sıbgatullah Efendi'nin iki torunu Seyit Şahabettin ile amcası oğlu Seyit Ali'nin (Selahattin İnan'ın babası) de içinde aktif bir şekilde rol oynaması ile başlamıştır.

Başlatılan bu harekete Başkale Arvasileri destek vermediği gibi Seyit Taha, Said Nursi, Küfrevizade Şeyh Abdulbaki Efendi ile Norşin şeyhleri destek vermemişlerdir. 18 Nisan 1914'te başlayan hareket sadece Bitlis ve Hizan civarında yaşayan bazı aileler tarafından desteklenmiş ve o bölge ile sınırlı kalmıştır. Sonuçta Seyit Şehabettin, Seyit Ali ve onlarla beraber hareket eden Norşin Şeyhlerine bağlı Taşkesenli Şeyh Ahmet idam edilmiştir.⁴³ Molla Selim ise Rus Konsolosluğu'na sığınmış ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar orada kalmıştır. Daha sonra konsolosluk binası basılmış ve orada yakalanan Molla Selim, Goy Meydanı'nda asılmıştır. Ayaklanmaya katılanlardan 27 kişi idam edilmiştir.

Bitlis İsyanı sonrası toplumsal doku bozulmaya başlamıştır. Yeni isyanların çıkmaması için belli bazı aileler Batı bölgelerine sürgüne gönderilmişlerdir. Bu nedenle asıl sürgünler 4 Mart 1925'te yürürlüğe konulan ve hükümete olağanüstü yetki veren Tahrir-i Sükûn Yasası (Huzurun Sağlanması Yasası) ile düşünülmüş, 31 Mayıs 1925'te sonuçlanan Şeyh Said Hadise'sinden sonra çıkarılan

42 Nevzat Bingöl, *Bitlis İsyanı ve Şeyh Selim* (İstanbul: Do Yayınları, 2013), 33.

43 Müfit Yüksel, *Kürdistan'da Değişim Süreci* (Ankara: Sor Yayınları, 1993), 153.

24 Eylül 1925 tarihli Şark Islahat Planı çerçevesinde belirlenmiştir.⁴⁴ Şeyh Said Hadise'sine katılmadıkları halde çok sayıda aristokrat Kürt ailelerinin yaşayacakları sürgünün ilk kıvılcımı ise 10 Şubat 1926 tarihinde Van'da atılmıştır. İçinde Van Müftüsü Seyit Masum Efendi (Arvas), Kinyas Bey (Kartal), Küfrevizade Şeyh Abdalbaki Efendi, Kör Hüseyin Paşa ve Molla Said (Nursi) gibi çok sayıda şeyh, âlim ve aşiret ağası Van Gölü'ne yakın bir yerde kendileri için hazırlanan kızaklara bindirilerek bölgeden uzaklaştırılmıştır.

Şahiner, yıllar sonra sürgünü yaşayan Kartal, Kör Hüseyin Paşa'nın oğlu Haydar Süphandağ ve diğer kişilerle görüşmeler yapmıştır. Onların değerlendirmelerine göre sürgün, Ramazan ayında Van Valisi Osman Nuri Paşa'nın talimatıyla birbirine kelepçelenen eller ve Seyit Masum Efendi'ye atılan dipçik darbesine rağmen kafilenin yola çıkmasıyla başlamıştır. Patnos, Ağrı ve Erzurum üzerinden uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Trabzon'a ulaşılmıştır. Buradan da deniz yoluyla başlayan yolculuk İstanbul'dan sonra İzmir'e kadar devam etmiştir. Kinyas Kartal ve Seyit Masum Efendi İzmir'de kalmış Said Nursi'nin yolculuğu ise Antalya'ya kadar sürmüştür.⁴⁵ Nursi'nin buradan da karayolu ile başlayan yolculuğu Burdur ve Isparta üzerinden Barla'da noktalanmıştır.

Çeyrek asır boyunca Van ve Hakkâri Milletvekilliği yapan İbrahim Arvas anılarında, "Merhum ağabeyim Abdullah Bey ve amcamın oğlu Şeyh Masum Efendi Erzurum Kongresi zamanında Rumeli Anadolu Müdafai Hukuk Cemiyeti'ne girmiş ve Van vilayeti heyeti temsiliye azalığında bulunmuşlardı. Böyle olduğu halde Masum Efendi, dört kardeşi ve iki oğlu ile ağabeyim Abdullah Bey Van'dan sürülen ilk kafilenin içinde" olduklarını söylemektedir.⁴⁶

Seyit Masum'un iki oğlu ve kardeşleri Hasan, Hüseyin, Salih ve Nizameddin ile akrabaları İzmir'e sürgüne gönderilmişlerdir. Buradan da akrabaları Manisa'ya, kendisi ve kardeşleri ise Sincan'a gönderilmişlerdir. Kardeşlerinden Nizameddin marangozluk, Hasan saat tamirciliği yapmış, Hüseyin ise çakmak fitillerini satarak geçinmeye çalışmıştır.

1928 yılında sürgün yasağı kaldırılmıştır. Bunun üzerine sürgüne gönderilenlerden Seyit Masum Arvas, Kör Hüseyin Paşa, Küfrevizade Şeyh Abdalbaki Efendi ve Said Nursi hariç diğerlerinin memleketlerine dönmelerine izin verilmiştir.

Seyit Masum Efendi evvela Konya'ya sonra da Sındırgı Müftülüğü'ne gönderilmiştir. Daha sonra tedavi için İzmir'e gitmiş ve Marmaris'te on yıl oturmaya ve müftülük yapmaya mecbur edilmiştir. Akrabası ve aynı zamanda milletvekili olan İbrahim Arvas'ın, Fevzi Çakmak'tan destek alması üzerine serbest bırakılmıştır. Oğlu Baki Arvasi'nin anlatımına göre babası 1938 yılında Van'a dönmüş ve aynı yıl Müküs'te vefat etmiştir.⁴⁷

Seyit Fehim Arvasi'nin damadı Kör Hüseyin Paşa ise Antalya'da sürgün hayatı yaşarken çocukları Balıkesir, Kayseri ve Konya'da yaşamaya mecbur edilmiştir. Çocuklarının Antalya'ya gelmesine müsaade edilmiştir. Sonra bütün aile Kayseri'ye yerleştirilmiştir. Kendisi buradan dört oğlu, yeğeni ve Hacı Musa Bey ile beraber toplam 7 kişi 1928 tarihinde Suriye'ye geçmiştir. Aynı aileden Kemal Süphandağ'a göre Paşa, 1929 yılında Irak sınırları içinde yer alan Piran'da bulunurken oğlu ve yeğeni ile birlikte İran üzerinden Türkiye'ye geçmek istemiş ama yol arkadaşı Hacı Musa Bey'in oğlu Medeni tarafından öldürülmüştür.⁴⁸

44 Özcan Yılmaz, *La formation de la nation kürde en Turquie* (Paris: Presses Universitaires de France, 2013), 64.

45 Necmettin Şahiner, *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2011), 1/138-145.

46 İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler* (İstanbul: HTS Yayınları, 2010), 58.

47 Şahiner, *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor*, 1/60.

48 Kemal Süphandağ, *Hamidiye Alayları Ağrı Direnişi ve Zilan Katliamı* (İstanbul: Peri Yayınları, 2012), 370.

Küfrevizade Şeyh Abdalbaki Efendi, Seyit Taha-i Hakkâri'nin halifeleri arasında yer alan Muhammed Küfrevi'nin oğludur. Bitlis'te bu aileye ait yatır bulunmaktadır. Şeyh Abdalbaki Efendi, Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal ve arkadaşlarını desteklemiştir. Bu konuda yazıştıkları da bilinmektedir.⁴⁹ Kâhtalı Hacı Bedir Ağa ve Dersimli Diyaş Ağa ile birlikte Erzurum Kongresi'ne katılmıştır. Edirnekapı'da sürgün hayatı yaşamış ve 1946 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Kendisini yakından tanıyan Musa Anter'in anlatımına göre cenazesinin Bitlis'e gönderilmesine izin verilmemiştir.⁵⁰ Oğlu Kasım Küfrevi, 1950-1960 yılları arasında Ağrı'dan üç dönem Demokrat Parti'den (DP) milletvekili olmuştur. 1965-1969 yılları arasında ise iki dönem Yeni Türkiye Partisi'nden (YTP) Ağrı milletvekilliği yapmıştır. Son olarak da Adalet Partisi'nden (AP) 1973 yılında Ağrı'da başladığı senatörlük görevini 12 Eylül 1980 tarihine kadar sürdürmüştür.⁵¹

Said Nursi ise 1950 yılına kadar Eskişehir, Denizli ve Afyon cezaevlerinde tutuklu kalmış Kastamonu ve Emirdağ'da ise zorunlu ikamete tabi tutulmuştur. Beddua etmeden sürdürdüğü yaşamını diğer sürgün edilenler gibi toplumdan alacaklı duruşuyla birlikte Urfa'da öldüğü 23 Mart 1960 tarihine kadar sürdürmüştür. 27 Mayıs 1960 hükümet darbesinden sonra mezarı açılmış ve cenazesi bilinmeyen bir yere götürülmüştür. Mezarın nerede olduğuna dair belirsizlik o günden beri devam etmektedir.

Şeyh Said Hadise'sinden yargılananlardan biri de Seyit Selahattin İnan'dır. Diyarbakır'da kurulan Şark İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmıştır. Mahmut Celadet Gaydalı, yargılama sırasında dedesinin Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta "Ben Selahattin. Erzurum Kongresi'nde tanıştık. Ahdimiz böyle mi olacaktı?" dediğini söylemektedir (kişisel görüşme, Ankara 2019). İnan, yargılama sonunda Kastamonu Cezaevi'ne gönderilmiştir. Ekrem Cemilpaşa, hatıralarında İstiklal Mahkemesi tarafından Kastamonu Cezaevi'nde 44 Kürt toplanmıştı. Bunlar içinde sadece 7 kişi okuryazardı. Geriye kalan 37 kişi okuryazar değildi. Müküslü Hamza ile Hızanlı Şeyh Selahattin Fransızca okudular demektedir.⁵²

Seyit Selahattin İnan'ın ailesi ikinci sürgünü 1938 yılında Bursa'ya gönderilerek yaşamıştır. İnan'ın ekonomik sıkıntılarından kurtulmak için dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a yazdığı mektup etkili olmuş bunun sonucunda Özel İdare'de memur olarak çalışmasına müsaade edilmiştir. İnan ailesinin Gayda Köyü'ne dönmeye 1947 yılında izin verilmiştir.⁵³

İnan ailesi üçüncü sürgünü ise 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Sivas Kampı'na gönderilerek yaşamıştır. Abdümelik Fırat, hatıralarında Şeyh Selahattin'den söz ederken onun konuşmasının pekiyi olmadığını buna mukabil kaleminin güçlü olduğunu söylemektedir. İnan'ın kendisinden 50 yaş büyük olduğunu darbe olduğu zaman 80 yaşına merdiven dayayan İnan'ı askerlerin Urfa civarında yakaladıklarını ve Sivas'a götürerek kısa bir süre tutukladıktan sonra kendisinin de bulunduğu Ankara Harp Okulu'na getirildiğini ifade eder.⁵⁴

Şeyh Said Hadise'sinden sonra Seyit Şefik Arvasi, Diyarbakır'da kurulan Şark İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış ceza alıp almadığı ise bilinmemektedir. Ama Bitlis'te tutuklanan kardeşi Seyit Mehmet Mazhar ve oğlu, Elaziğ'a getirilmiş burada kurulan Şark İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmışlardır. Yargılama sonunda evvela 17 yaşındaki oğlu sonra da kendisi idam edilmiştir.

49 İlhami Nalbantoğlu, *Kasım Küfrevi'nin Ardından* (Ankara: Ahlat Kültür Vakfı Yayınları, 1994), 13.

50 Musa Anter, *Hatıralarım* (İstanbul: Aram Yayınları, 2011), 84.

51 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBBM Albümü-1950-1980* (Ankara: TBMM Yayını, 2010), 2/542-904.

52 Ekrem Cemilpaşa, *Muhtasar Hayatım* (İstanbul: Avesta Yayınları, 2016), 79.

53 Musa Anter, *Hatıralarım*, 78.

54 Ferzende Kaya, *Mezopotamya Sürgünü Abdümelik Fırat'ın Yaşam Öyküsü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2003), 136.

Elazığ'da olan mezar yeri sonraki yıllarda İmam Hatip Okulu yaptırılarak kaybettirilmiştir.⁵⁵

Başkale Arvasileri de sürgüne gönderilmişlerdir. Abdülhakim Arvasi siyasete karışmadığı ve kanunlara karşı gelmediği halde iki defa sürgüne gönderilmiştir.

Birincisi, 23 Aralık 1930'da ortaya çıkan Menemen Hadisesi ile irtibatlı olduğu gerekçesiyle tutuklanmış ve sonra da Menemen'e gönderilmiştir. 14 Ocak 1931'te İzmir'de General Mustafa Muğlalı başkanlığında kurulan Divan-ı Harpte (Askeri Mahkeme) yargılanmış ay sonunda beraat etmiştir. Bu mahkemede 31 kişi idama mahkûm edilmiş bunlardan da 29 kişinin cezası 4 Şubat'ta infaz edilmiştir.⁵⁶ Asker kimliğinin dışında siyasetçi olarak da bilinen Van Milletvekillerinden Kazım Özalp, anılarında Menemen Hadisesi'nin hükümeti çok telaşlandırdığını, Mustafa Kemal'in "Bundan bütün Menemen sorumludur. Bu kasaba "Vilmodit" ilan edilmeye müstahak olmuştur. Fransızca olan "Ville Maudite" kelimesinin karşılığı cezalandırılmış şehir" olduğunu söylemektedir.⁵⁷ Aynı mahkeme Erenköy'de yeraltı örgütü kurmakla sorumlu tuttuğu Kelami Dergâh'ının son şeyhi Erbilli Esad Efendi'yi de idama mahkûm etmiştir. Ama şeyh 65 yaşını geçtiği için idam edilmemiş kısa bir süre sonra 1931'de Menemen'de vefat etmiştir.⁵⁸ Oğlu Mehmet Ali Efendi ise idam edilmiştir.

İkincisi, hiçbir kanuna aykırı faaliyeti yokken, zamanın ileri gelenleri Şükrü Saracoğlu, Lütfü Kırdar ve bazı yakınlarının şikâyetinde bulunması üzerine 18 Eylül 1943'te kısa süreliğine İzmir'de mecburi ikamete tabi tutulmuştur. Daha sonra İstanbul yerine Ankara'ya gönderilmiştir. İstanbul, Yahya Kemal Beyatlı'nın sevgilisiydi. Yakup Peygamberin oğlu Yusuf'u gömleğinin kokusundan tanıması gibi o da İstanbul'u toprağından tanırdı.⁵⁹ Arvasi de yaşantısının en verimli dönemini İstanbul'da geçirmiş ve ruh dünyasını burada inşa etmiştir. Bu nedenle Beyatlı gibi sonradan geliştirilen ve o günün şartlarında mabetsiz damgasını taşıyan Ankara'yı sevmemiştir.⁶⁰ Bunların farkında olan cumhuriyetin kurucu elitleri yargılama sonrası güvenliği gerekçe göstererek İstanbul'a dönmesine, 27 Kasım 1943'te Ankara'da vefat ettiği zaman ise cenazesinin İstanbul'a gönderilmesine izin vermemişlerdir. Mezarı Ankara'da bulunan Bağlum Kabristanı'ndadır.

3.2. Arvasiler ve Siyaset

Hizan Arvasileri içinde çok sayıda milletvekili çıkmıştır. İlk milletvekili 1887'te dünyaya gelen Selahattin İnan'dır. İnan, milletvekili olmadan önce Nahiye Müdürlüğü, Hizan Kaymakamlığı ve çiftçilik yapmıştır. Kendisi aynı zamanda Harp Madalyası sahibidir. 1950 yılında CHP'den Bitlis milletvekili seçilmiş hemen sonra Demokrat Parti'ye (DP) geçmiştir. Bu tarihten itibaren başlayan siyasi yaşamı 1954 ve 1957 seçimlerinde DP'den milletvekili seçilmesiyle devam etmiştir.⁶¹ 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan "hükümet darbesi" ile aktif siyasetten uzaklaştırılmıştır.⁶² Bunu takip eden süreçte kısa bir süre için Sivas Kampı'nda kalmış sonra da Yassıada Mahkemesi'nde yargılanmıştır.

Onunla beraber aynı mahkemede yargılanan Ağaoğlu, Şeyh olarak tanımladığı Selahattin

55 Veysel Aydeniz, *Seyyid Şefik Arvasi* (İstanbul: Nubihar, 2013), 16-19.

56 Hıfzı Topuz, *Devrim Yılları* (İstanbul: Remzi Yayınları, 2004), 236.

57 Kazım Özalp – Teoman Özalp, *Atatürk'ten Anılar* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1990), 47.

58 "Esad Efendi", *Evlialar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1992), 6/72.

59 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985), 69.

60 Hüdevendigâr Onur, *Asrın Yesevîsi* (İstanbul: Burak Yayınları, 1999), 45.

61 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBBM Albümü-1950-1980* (Ankara: TBBM Yayını, 2010), 2/549-701.

62 Ali Fuat Başgil, *La Révolution Militaire De 1960 En Turquie (Ses origines)* (Geneve: Perret-Gentil, 1963), 13.

İnan'ın asılmaktan korktuğunu ve yargılama sırasında içine girdiği ruh halini ifade ederken “Herkesin yüzüne hep ıslak gibi sanılan nemli gözlerle bakıyor, sonra memleketinin hazin, melankolik bir nağmesini yavaş yavaş söylemeye başlıyordu. Bu bir şarkı, bir beste değil, sadece inleme idi” demektedir.⁶³

Yargılama sırasında mahkeme heyetine yurt dışında bulunması nedeniyle Tahkikat Komisyonu ve Salahiyetler (Yetkiler) Kanunu'yla ilgili olarak kendisinin olumlu veya olumsuz bir rolünün olmayacağını söylemiştir. Bunun üzerine Başsavcı Ömer Altay Egesel ayağa kalkarak “Ama eğer burada bulunsa idi, müspet oy verecekti” çıkışına, İnan'ın verdiği cevap Ağaoğlu'na göre mahkemeye vurulmuş bir damgaydı, şöyle ki: “Reis beyefendi, Savcı, benim bu kanunlar çıkarken memlekette olmadığımı kabul ediyor, ama diyor, eğer olsaydı müspet oy verecekti. Demek ki şeyhliği bana bırakıyor, şeyhlerin en kuvvetli silahı olan kerameti kendisine alıyor. Ne diyeyim”.⁶⁴

İnan, Yassıada Mahkemeleri'nde ömür boyu hapse mahkûm edilen 43 kişi içinde yer almış, tutukluluğu Kayseri Cezaevi'nin kasvetli havası içinde geçmiştir.⁶⁵ Ağaoğlu, Kayseri Cezaevi'nde beraber kaldığı Şeyh Selahattin'den söz ederken “Tecrübelerden yapılmış bir akıl. Sapına kadar Şarklı, hisleri ve akli birleşerek ona gerçekleri bulduruyor” demektedir.⁶⁶ Başbakan İnönü yaklaşan seçimlerde eski DP ileri gelenlerinin af konusunu yatırım aracı olarak kullanmaları ihtimalini ortadan kaldırmak için Anayasa'nın 97/2 maddesinin Cumhurbaşkanı'na tanıdığı affetme yetkisinin uygulamasını gündeme getirmiştir. Dönemin Adalet Bakanı Sedat Cumralı Yassıada mahkûmlarının sağlık durumlarını tespit etmiş ve rahatsızlıklarına dair af talebinde bulunmaları üzerine Cumhurbaşkanı Gürsel'in onayı ile 22 Eylül tarihinden itibaren affedilme sürecini başlatmıştır. Bunu takip eden 5 Ekim 1964 tarihinde Kayseri Cezaevi'nde tutuklu bulunan İnan da affedilmiştir.⁶⁷ Bu zorlu yaşamın hem tanığı ve hem de sanıklarından biri olan Selahattin İnan 1969 yılında Hizan İlçesi'ne bağlı Gayda Köyü'nde vefat etmiştir.

Selahattin İnan'ın dört eşi vardı. Kendisi aynı zamanda toprak ağasıdır. Abidin Gaydalı, Saadet Hanım'ın; Kamran İnan ise Ermeni asıllı ama Müslüman olan Mecbure Hanım'ın oğluydu. Üçüncü eşi ise Molla Selim'in Muş Cezaevi'nde tutuklu bulunduğu sırada çıkan yangında hayatını kaybeden kardeşi Ahmet'in kızı Vasfiye Hanım'dır. Gerek Vasfiye Hanım'ın ve gerekse de dördüncü eşinden çocukları olmamıştır.

İnan'ın büyük oğlu Abidin Gaydalı, 1923 tarihinde Hizan ilçesi Gayda Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Gaydalı, ticaret lisesi mezunudur. Sadettin Bilgiç, anılarında Gaydalı'nın 30-35 bin dönüm arazi ile hayvan sürülerine sahip olduğundan söz eder.⁶⁸ Gaydalı, 1969, 1973 ve 1977 yıllarında yapılan seçimlerde Adalet Partisi'nden (AP) Bitlis milletvekili seçilmiştir.⁶⁹ Gündelik yaşamında nelerin egemen olduğu bilinmemekle beraber en büyük hobisinin pul meraklısı olduğu gerçeğidir.⁷⁰ Gaydalı, siyasetçi kimliği ile beraber bütün yaşamı boyunca klasik bir ağa prototipinin dışına çıkamamıştır. Siyaseti bir ikbal aracı olarak görmüştür. 1990 yılında Gayda Köyü'nde vefat etmiştir.

Bitlis Milletvekili Mahmut Celadet Gaydalı ile TBMM'de yapılan görüşmede, “27 Mayıs 1960

63 Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes-Marmara'da Bir Ada* (İstanbul: Alkim Yayınları, 2004), 445.

64 Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes-Marmara'da Bir Ada*, 286.

65 Tekin Erer, *Yassıada ve Sonrası* (İstanbul: Rek-Tur Kitap, 1965), 816.

66 Samet Ağaoğlu, *Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri* (İstanbul: YKY Yayınları, 2013), 205.

67 Özdemir Kalpakçıoğlu, İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar (Ankara: Nüve Matbaası, 1968), 159.

68 Sadettin Bilgiç, *Hatıralarım* (Ankara: Akasya Kitap, 2007), 260.

69 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBBM Albümü-1950-1980* (Ankara: TBMM Yayını, 2010), 2/911-1040.

70 Yavuz Donat, *Off The Record Yavuz Donat Kitabı* (Söyleşi: Şebnem Bursalı, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2019), 219.

tarihinde yapılan hükümet darbesiyle ailesinin yıllardan beri oturduğu ve kayıtlarda da Gayda olarak bilinen köylerinin adının Sırmaçek olarak değiştirildiğini söylemektedir. Bu isim değişikliğine hukuken itiraz edilmiştir. 12 Mart 1971 tarihinde iktidarda bulunan Adalet Partisi'ne verilen muhtıradan sonra aynı partiden Bitlis Milletvekili olan babası Abidin İnan, soyadını mahkeme kararıyla "Gayda" olarak değiştirmiştir. Böylece aynı ailede iki soyadı kullanılmaya başlanmıştır. İsim değişikliğine dair yaşatılan serüven ise aradan 23 yıl geçtikten sonra 1983 yılında değiştirilerek yeniden Gayda yapılmıştır" demektedir (kişisel görüşme, Ankara, 2019).

Diğer oğlu Kamran İnan ise 1929 tarihinde Gayda Köyü'nde doğmuştur. İnan, ailesinin 1938 tarihinde Bursa'ya sürgün edilmesi nedeniyle liseyi Bursa Erkek Lisesi'ni bitirmiştir. Daha sonra da 1951 tarihinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Aynı yıl sınıf arkadaşı Yüksel Menderes ile beraber İsviçre'ye gitmiş ve Cenevre Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde hukuk doktorası yapmıştır.⁷¹ Türkiye'ye döndüğü zaman Dışişleri Bakanlığı'nda memur olarak göreve başlamıştır. 1955'ten 1973'e kadar Paris, Roma ve Brüksel'de dışişleri bakanlığı bünyesinde ve NATO teşkilatında çeşitli görevlerde bulunmuştur.

İnan, 14 Ekim 1973 tarihinde Adalet Partisi'nden Bitlis senatörü seçilmiştir. 1977-1979 yılları arasında enerji ve tabii kaynaklar bakanlığı görevinde bulunmuştur. İnan, hiç bir zaman enerji ve tabii kaynaklar bakanı olmak istememiş, dışişleri bakanı olmak istediğini ama bunun da Genel Başkanı Süleyman Demirel tarafından engellendiğini söylemektedir. Bu konuda Demirel'e karşı duyduğu kırgınlığı ifade ederken "Isparta'nın köyünden gelinir Başbakan olunur, ama Bitlis'in köyünden gelip Hariciye Vekili olunamazdı. İmparatorluk zamanında bulunmayan bu iptidai düşüncelerin Cumhuriyet devrinde yaşaması büyük bir talihsizlik olmuştur" demektedir.⁷²

İnan, Türkiye'nin iyi idare edilemediğini gerekçe göstererek senatörlük görevinde 2 Haziran 1979 tarihinde istifa etmiş ve 4 Haziran'da Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Cenevre'de yeni bir göreve başlamıştır.⁷³ Böylece siyasi yaşamının birinci evresini bu şekilde noktalamıştır.

İnan'ın siyasi yaşamının ikinci evresi ise 18 Temmuz 1983 tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren'den beklediği mesajı aldıktan sonra Cenevre'deki görevinden ayrılarak Türkiye'ye dönmesiyle başlar.⁷⁴ Kasım 1983 tarihinde yapılan seçimde Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden (MDP) Bitlis milletvekili seçilmiştir. Bu partinin kendini 4 Mayıs 1986 tarihinde feshetmesiyle Anavatan Partisi'ne geçmiştir. 1987, 1991, 1995 yıllarında Anavatan Partisi'nden Bitlis, 1999 tarihinde ise Van milletvekili seçilmiştir. 1987-1991 yılları arasında Devlet Bakanlığı yapmıştır. İnan, ağabeyi Gaydalı'nın çizdiği klasik ağa prototipinin çok uzağında bir yaşantıya sahip olmuştur. Almış olduğu eğitim, TBMM'de yapmış olduğu konuşmalar ve bıraktığı eserler entelektüel birikime sahip olduğunu göstermektedir.

Toplumunu değiştirmek için siyaseti bir araç olarak kullanmak istemiştir. Temel argümanları hep Batı tarzı siyaset olmuştur ama başaramamıştır. Demirel'e karşı iki defa genel başkanlığa aday olmuş ama kazanamamıştır.⁷⁵ Zamanı doğru okuyan ama kendisini çok gerilerde takip eden bir toplumun içinde siyaset yapmıştır. Entelektüel olmasına rağmen içinde çıktığı toplumun taleplerini dile getirmek istemediği için iz bırakamamıştır. Örneğin Kıbrıs sorunu konusunda saatlerce konuşan İnan, milletvekili olduğu ilin sorunlarını dile getirme konusunda ise imtina etmiştir. Evli-

71 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBMM Albümü -1983-2010*, 3/1447.

72 İnan, Kamran. *Senatör* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2007), 120.

73 Kamran İnan, *Cenevre Yılları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2002), 5.

74 Kamran İnan, *Siyaset Yılları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2003), 7.

75 Kamran İnan, *Dünden Düşünceler* (Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1981), 61.

liğini de Cenevreli Yasemin Hanımla 1966 yılında yapmıştır.

Abidin Gaydalı'nın küçük oğlu Edip Safter Gaydalı, 1952 yılında Gayda Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Ekonomi ve Mali İşletmecilik Bölümü'nü bitirmiştir. 1991 ve 1999 tarihlerinde Anavatan Partisi, 1995 yılında Doğru Yol Partisi ve 2002 yılında ise Bitlis'ten bağımsız milletvekili seçilmiştir. Devlet bakanlığı yapmıştır.⁷⁶ Gaydalı, babası gibi klasik düzlemde milletvekilliği yapmıştır. Seyit olduğuna dair vurguyu ise yapmak istememiştir. Kendisini siyasete iten asıl faktör aristokrat aileye mensup oluşudur.

Gaydalı'nın büyük oğlu Mahmut Celadet Gaydalı, 2015 yılının Haziran ve Kasım ayında yapılan genel seçimlerde Halkların Demokratik Partisi'nden (HDP) Bitlis milletvekili seçilmiştir. 2018 yılında yapılan genel seçimde aynı partiden üçüncü defa Bitlis milletvekili seçilmiştir.⁷⁷ Mahmut Celadet, entelektüel birikime sahip bir milletvekilidir. Siyaseti ailesinin sahip olduğu seyitlik ve aristokratlık kodlar üzerinde inşa etmekle beraber içinde çıktığı toplumun sorunlarını dile getirme duyarlılığına sahiptir.

Van'ın Erciş, Muradiye, Çaldıran ve Gevaş ilçelerinde yaşayan Arvasi seyitleri de Hizan Arvasileri koluna dâhildir ve "Arvas" soyadını kabul etmişlerdir. Bu nedenle Erciş seyitlerinden iki milletvekilinden söz etmek mümkündür. Birincisi, Malik Ejder Arvas'tır. 1995'te Refah Partisi, 1999 yılında Fazilet Partisi ve 2002 yılında ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nden Van Milletvekili seçilmiştir.⁷⁸ Kendisiyle yapılan iki telefon görüşmesinde "Hizan Arvasileri kolundan geldiğini söylemiştir. Milletvekilliği ile ilgili olarak da TBMM'de görev yaptığı dönemde Van başta olmak üzere Doğu Anadolu Bölgesi'nin sorunlarıyla yakından ilgilendiğini, bölgeler arası farklılıkları dile getirdiğini ve bunlara yönelik sunduğu çözüm önerileri ile ilgili bir kitap da yazdığını söylemiştir (telefon görüşmesi, 2020). Yazmış olduğu kitapta "Bölgede üretimi artıracak iktisadi gelişmeyi sağlamalıyız ki sosyal açıdan da gelişme sağlansın. Bugün itibarıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nin buna ihtiyacı vardır. Doğu-Batı dengesizliğini yumuşatmak, sosyal adaleti temin etmek ve göç olgusunu önlemek için sadece Doğu Anadolu Bölgemizi kapsayan iktisadi unsurların ağırlıklı olduğu bölgesel bir kalkınma programına ihtiyaç vardır" önerisinde bulunmaktadır.⁷⁹

İkincisi ise Erciş İlçesi'nde dünyaya gelen ve 2018 tarihinde Van Milletvekili seçilen Abdulahad Arvas'tır.⁸⁰ Arvas, kendisiyle Van'da yapılan görüşmede, "Miyonuna uygun gördüğü için Adalet ve Kalkınma Partisi'ni tercih ettiğini bu nedenle de 2018 tarihinde Van Milletvekili seçildiğini söylemiştir. Görüşmenin devamında "Siyaseti neden tercih ettiniz?" Sorusuna dört gerekçe ileri sürmüştür:

1. Devlete daha yakın durmak.
2. Ekonomik açıdan Van'a katkı sunmak.
3. Seyitlik ve benzeri statülerin değer kaybına uğraması.
4. Siyaset yaparak statü sahibi olmanın daha cazip olması (kişisel görüşme. Van, 2020).

Müküs Arvasilerine gelince Seyit Fehim Arvas'ın oğlu Seyit Masum Efendi, Van Müftüsü olduğu 1920 yılında Van Milletvekili seçilmiş ancak Ankara'ya gidemediği için 6 Temmuz tarihi iti-

76 TBMM Albümü, 22. Dönem (Ankara: TBMM Ofset Tesisleri, 2003), 39.

77 TBMM Albümü, 26. Dönem (Ankara: TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, 2018), 64.

78 Sema Yıldırım vd. (ed.), TBMM Albümü -1983-2010, 3/1447.

79 Malik Ejder Arvas, Doğu Anadolu'ya Sosyal ve Ekonomik Bakış (Ankara, 1998), 11.

80 TBMM Albümü, 26. Dönem (Ankara: TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, 2018), 291.

bariyle müstafi sayılmıştır.⁸¹ Seyit Masum, ilk evliliğini Norduz Gravilerinden Gül Mehmet'in kızı ile yapmıştır. İkinci evliliği aile içi evlilikler ve Seyit Tahir Arvasi'nin kızı ile yapmıştır. Toplam beş evlilik yapmıştır.

Seyit Masum'un oğlu Abdülhakim Arvas, 1912 doğumlu ve lise mezunudur. İstanbul'da ticaretle uğraşmış ve memurluk yapmıştır. 27 Ekim 1957 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'den (CHP) Van milletvekili seçilmiştir ama 1958 yılında vefat etmiştir.⁸²

Seyit Masum'un torunu ve aynı zamanda Seyit İbrahim Arvas'ın oğlu Meki Arvas ise 2019 yılında yapılan yerel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AKP) Bahçesaray Belediye Başkanı seçilmiştir.

Başkale Arvasileri içinde de çok sayıda milletvekili çıkmıştır. Abdülhakim Arvas'ın Başkale'de dünyaya gelen kardeşi Seyit Taha, Hakkâri'de memur olarak çalışmış 1904'te Van Vilayet Nakibülşraf Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir. 1908'de Hakkâri milletvekili seçilmiştir. 1912'de Meclis-i Mebusan'ın kapatılması üzerine Hakkâri'ye dönmüştür. 1913 tarihinde Rus ve Ermenilerin Van'da başlattıkları olaylar nedeniyle ailesiyle birlikte Irak'a göç etmiştir. Ailesi Abdülhakim Arvasi öncülüğünde İstanbul'a kendisi ise Van'a dönmüştür. 1918 tarihinde kısa süreliğine Van Müftülüğü yapmış daha sonra 1919'te İstanbul'a gitmiştir. 1920 yılında ilk meclise Hakkâri milletvekili seçilmiş ama İstanbul işgal edildiği için Ankara'ya gidememiş ve bu nedenle müstafi sayılmıştır.⁸³

Bu kola mensup önemli ikinci şahsiyet ise Seyit Hamid Paşa'nın ailesidir ve onlar da "Arvas" soyadını kullanmıştır. Van ve Hakkâri milletvekili olarak bilinen İbrahim Arvas, Hamit Paşa'nın oğlu, Abdülhakim Arvas'ın amcazadesi ve aynı zamanda damadıdır. 1920 yılında ilk meclise Hakkâri milletvekili olarak seçilmiş ancak gidemediği için müstafi sayılmıştır. Bunun üzerine Van Valisi Mehmet Kadri Bey'in ısrarı ve arzusu üzerine Şemdinli Kaymakamı olmuştur.⁸⁴ İbrahim Arvas 1923 yılında Van, 1927 ve 1931 yıllarında ise iki dönem Hakkâri milletvekili olmuştur. Hakkâri, 20 Mayıs 1933 tarih ve 2197 sayılı Kanunla ilçeye dönüştürülmüş ve Van İline bağlanmıştır. Daha sonra 25 Aralık 1935 tarih ve 2885 sayılı Kanunla merkezi Çölemerik olmak üzere yeniden il olmuştur. Arvas, 1935, 1939, 1943 ve 1946 yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Van milletvekili olmuştur.⁸⁵

Arvas, meclis çalışmalarında, vatandaşın çektiği geçim sıkıntısına çözüm aramıştır. Hakkâri ve Van'ın alt yapısının geliştirilmesi, tarım ve hayvancılık ile sanayileşmeye yönelik fabrika ve tesislerin kurulması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca ticaretin düzenlenerek yöre halkının yaşam kalitesinin artırılması konusunda faaliyette bulunmuştur. Bu süreçte Van'ın diğer milletvekilleri Hakkı Bey ve Munib Bey tarafından yalnız bırakıldığını da söylemektedir.⁸⁶

Arvas, dönemin Milli Eğitim Bakanı Banguoğlu'nu ilahiyat fakültesinin kurulması, türbelerin açılması, din derslerinin konulması ve imam-hatip okullarının açılması hususunda geç hareket ettiği için eleştirmiştir. Banguoğlu, Arvas'ın kendisinin ipe un serdiğini gerekçe göstererek Başbakan Saka tarafından görevden alınmasını talep etmiştir.⁸⁷ Hasan Saka'dan sonra başbakan olan Şemsettin Günaltay, medreseler yerine ilahiyat fakültelerinin açılması fikrini doğru bulmuş ve bu

81 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBBM Albümü-1920-1950*, 1/62.

82 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBBM Albümü-1950-1980*, 2/759.

83 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBBM Albümü-1920-1950*, 1/32.

84 İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler* (İstanbul: HTS Yayınları, 2010), 40.

85 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBBM Albümü-1920-1950*, 1/292.

86 İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler* (İstanbul: HTS Yayınları, 2010), 49-50.

87 Tahsin Banguoğlu, *Kendimize Geleceğiz* (İstanbul: Derya Dağıtım, 1984), 100.

konudaki düşüncelerini ifade ederken “Medreseler bugün acınacak bir haldedir. Orada memleketin binlerce evlatları heder olup gidiyorlar. Bunlar; kendileri heder oldukları gibi; bilmeyerek, farkında olmayarak halkı, kitleyi, çoğunluğu da yanlış yollara, tehlikeli uçurumlara sevk ediyorlar” demektedir.⁸⁸ Sonuçta Başbakan Günaltay’ın isteği doğrultusunda TBMM, 4 Haziran 1949’da Ankara Üniversitesi bünyesinde İlahiyat Fakültesi’nin açılmasını kabul etmiştir.

Arvas, siyasete girdiği ilk günden vefatına kadar geçen süre boyunca İsmet İnönü ile birçok konuda fikir ayrılığına düşmüştür. Bu nedenle gerek siyasi gerekse şahsi olarak İsmet İnönü’den hoşlanmamıştır.⁸⁹ Onun siyasetin dokusuna zarar verdiğini çekinmeden dile getirmiştir. Bu nedenle İnönü için “sağır Ebu Cehil” tanımlaması yapmıştır.

Arvas, feodal yapısından tam olarak kurtulamayan Doğu Anadolu’daki sosyolojik yapının üst düzey temsilcisi olmuştur. Sultan II. Abdülhamid’in özel bursu ile yatılı olarak Galatasaray Lisesi’nde okumuş ve 1912 yılında mezun olmuştur. Bu nedenle entelektüel zihin dünyasına sahip olduğu kadar şeyhlikten kaynaklanan manevi yönü de bulunmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet rejimini genel hatlarıyla benimsemiş ama rejimin belli konulardaki aksaklıklarına yazmış olduğu çözüm önerilerini hatıralarında sunmuştur. 1923 yılından itibaren aktif siyasetin içinde yer alan ve bunu da 1950 yılına kadar Van ve Hakkâri milletvekili olarak sürdüren İbrahim Arvas o günün şartlarında bölgenin çıkarabileceği en kaliteli milletvekillerindendir. Aynı dönem Van milletvekilleri olan Hakkı Bey ile Münib Bey’in çok pasif duruşuna karşılık kendisi her konuda Van ve Hakkâri illerinin sorunlarını yılmadan dile getirmiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Arvasi, siyaseti hizmet aracı olarak görmüştür.

Abdülhakim Arvas’ın yeğeni Ahmet Faruk Işık, 1961’te Yeni Türkiye Partisi’nden (YTP) Van Senatörü seçilmiş ve bu görevi 1964 yılına kadar sürdürmüştür. Kendisi evlilik konusunda ailenin aristokrat geleneğini sürdürmüştür. Bu nedenle de Hoşap’ta tanınan Taşçı ailesinden Yusuf Ağa’nın kızı Nimet Hanımla evlenmiştir.

Aynı aileden ve 1933 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Hüseyin Aydın Arvasi, Van Atatürk Lisesi’ni bitirdikten sonra Van Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nde memur olarak çalışmıştır. 1983 ve 1987 yılında iki dönem Anavatan Partisi’nden Van milletvekili seçilmiştir.⁹⁰ Hüseyin Aydın Arvasi, dönemin konjonktürüne uygun bir şekilde siyasette yer almıştır. Abdülmelik Fırat, 1950 yılında iktidara gelen DP’nin aristokrat Kürt ailelerini kendisi için oy potansiyeli olarak gördüğünü söyler.⁹¹ Bu yaklaşım bütün sağ partiler tarafından devam ettirilmiştir. Arvasi ailesine mensup çok sayıda milletvekilinin siyasette rol alması onların nüfuzundan faydalanılmak istenmesi nedeniyledir.

Başkale Arvasilerine mensup milletvekillerinden biri de Abdülhakim Arvasi’nin yeğeni Ahmet Tevfik Demiroğlu’nun babasının amcası Tevfik Demiroğlu’dur. 1862 tarihinde Van’da dünyaya gelen Demiroğlu, Kaymakam vekilliği ve Van Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. 1920 yılında açılan ilk mecliste Birinci Dönem Van Milletvekili seçilmiştir.⁹²

Birinci kol olarak bilinen Doğubayazıt Arvasileri içinde siyasete giren ilk kişi Çaldıran ilçesinin ilk belediye başkanı olan Abdulvahap Arvası’tır.

88 Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nura* (Haz. M. Alak, İstanbul: Furkan Yayınları, 1996), 170.

89 İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler*, 54-57.

90 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBMM Albümü -1983-2010*, 3/1230.

91 Ferzende Kaya, *Mezopotamya Sürgünü Abdülmelik Fırat’ın Yaşam Öyküsü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2003), 102.

92 Sema Yıldırım vd. (ed.), *TBBM Albümü-1920-1950*, 1/62.

Arvasilerin ve diğer aristokrat Kürt ailelerin siyasette temel figür olmalarının iki nedeni vardır:

Birincisi, “gözükmen neden”dir. Cumhuriyetin kurucu elitleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde yüzyıllardan beri aşiretsel ve dinsel açıdan kümelenen aristokrat ailelerin nüfuzundan yararlanmak istemiştir. Bu nedenle Bruinessen’in de ifade ettiği gibi Kürtler arasında şeyhler hala hesaba katılması gereken bir güç oluştursalar da geçen yüzyılın ortalarından beri etkileri giderek azalmaya başlamıştır. 1925 yılından itibaren tekke ve medreselerin kapatılması ve bunu takip eden süreçte şeyhlerin takibata uğraması kalıcı bir durum yaratmamış olsa da yine de etkilerinin azalmasına neden olmuştur.⁹³ Bu da Arvasi Medreseleri gibi Ohin, Hınıs, Takh ve diğer bütün medreselere olan talebi hem içte ve hem de dışta olumsuz yönde etkilenmiştir. Medreselerde âlim çıkmamaya başlamıştır. Buna rağmen kurucu elitlerin, ağa, şeyh ve seyit gibi aristokrat aileler üzerinde gözükmen talebi her seferinde devam etmiştir. Bu kurumları temsil eden aktörlerde siyasette birer figür olarak gözükmemekten çekinmemişlerdir. Çünkü Batı toplumunda aristokrasi, kapitalizme feodalizmden miras kalmıştır. Osmanlı Devleti’nde feodalizm olmamıştır. Ama aşiret ve din üzerinde inşa edilen sosyal yapı siyaseti güncel kılmaya devam etmek istediği için görünür olmayı tercih etmiştir.

İkincisi ise “gözükmeyen neden”dir. Burada da başat faktör olan kurucu elitlerin devletin bileşenleri olan ağa, şeyh ve seyitlerden oluşan aristokrat yapı üzerinde kurmuş olduğu gönüllülük esasına dayalı birlikteliktir. Bu birliktelik sonuçta devlete kutsiyet kazandırmış, gözükmeden ama derinden ilerlemiştir. Örneğin Cumhuriyetin ilanından sonra taşrada eşraf, Ankara ise bürokrat ağırlıklı yapı devam etmiştir. Eşraf, Jön Türk devriminin 1908’de başarı kazanması sonucu Osmanlı politik sisteminde görünürlük kazanmaya başlamıştır. Din adamları ise değerler ve semboller üzerinde kurmuş oldukları denetimi korumak için merkezilikten kurtulmayı ve kültür üzerinde yerel denetimi savunmak için parlamentoda yer almayı tercih etmiştir.⁹⁴ Değişen bu sosyal yapı ile beraber Arvas Medreselerinde başlayan kopmalar aile üyelerinin çözümü dini formasyonda aramak yerine siyaseti tercih etmelerine neden olmuştur.

Pareto, “seçkinlerin dolaşımı” teorisinde toplumun alt katmanlarından yeni üyelerin alınmasıyla, bazen içlerine yeni kümelerin katılımıyla ve çok nadiren de olsa yerleşik seçkinlerin “karşıt seçkinler” tarafından yerlerinden edilmesiyle değiştiğini ifade eder.⁹⁵ Onun bu yaklaşımı aristokrat Kürt ailelerinin siyasette oynayacakları rolü açıklama hususunda da belirleyici olmaktadır. Örneğin bu dolaşımın devam ettiği siyasi arenada aristokrat ailelerin sahip oldukları ekonomik, sosyal ve siyasal güçlerini yerlerine geçmek isteyen diğer aristokratlara karşı korumalarının garantisi yoktur.

Sonuç

Arvasilerin Anadolu’ya girişleri Seyit Kasım Bağdadî ile başlamıştır. Daha sonra Müküs sınırları içinde bulunan Arvas Köyü’ne gelmişlerdir. Halkın ifadesiyle veliler diyarının ilk halkası bu köyde inşa edilmiştir. Bunu Doğubayazıt, Hizan, Müküs ve Başkale ilçelerinde dört kol halinde kök salmaları takip etmiştir. Arvas seyitleri, bu dört kolun bileşkesidir.

Arvasi ailesi üç konuda görünmektedir:

93 Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet* (Çev: B. Yalkut, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 375.

94 Şerif Mardin, “Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşirme*, Der: E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), 93.

95 Vilfredo Pareto, *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü* (Çev: M. Z. Doğan. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2010), 22.

Birincisi, medrese ile ilgilidir. Arvasi ailesi tarafından kurulan medreseler gerek aile içi ve gerekse de aile dışında çok sayıda Nakşibendi geleneğine sahip âlim, müftü ve imamın çıkmasına öncülük etmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde kurulan medreseler ve bu medreselerde Kadiri ve Nakşi tarikatları tarafından icra edilen dini duygu Anadolu'da yayılmak istenen Şii düşüncenin engellenmesi hususunda filtre vazifesi görmüştür. Âlim olarak Seyit Abdürrahim, Seyit Sıbgatullah Hizani, Seyit Fehim, Seyit Masum ve Seyit Abdülhakim Arvasi en tanınan şahsiyetlerdir. Seyit Ahmet Arvasi ise ideolog olarak tanınmıştır.

İkincisi, aristokrat yapı ile ilgilidir. Bu yapı soya dayalı aristokrasinin devam etmesine ve bunun uzun yıllar boyunca sürmesine hizmet etmiştir. Çünkü bütün tarihi süreç içinde görülmüştür ki gerek seyit aileleri ve gerekse aristokrat Kürt aileleri evlilikleri yaparken her zaman iç evlilik yapmayı tercih etmişlerdir. Bunun dışında az sayıda da olsa bu yapı ile eklemlenen ağa ve bey gibi diğer aristokrat kesimlerle de dış evlilikler yapılarak akrabalıklar kurulmuştur.

Üçüncüsü ise siyaset ile ilgilidir. Cumhuriyet dönemine kadar medreselerde dini ve fen bilimleri okutulurken 13 Aralık 1925 tarihinden itibaren tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla bu kurumda eğitim sekteye uğramıştır. Bu da sonuçta Arvasi medreselerini hem içte ve hem de dışta olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu şekilde dışta olumsuz yönde etkilenen Arvasi medreselerinde son zamanlarda âlim çıkmamaya başlamıştır. İçteki olumsuz etkilenme ise aile üyelerinin çözümü dini formasyonda aramak yerine siyaseti tercih etmelerine neden olmuştur. Siyasette aktif rol almaları İbrahim Arvas'ın 1923 yılında Van milletvekili olmasıyla başlamıştır. Bunu Selahattin İnan sürdürmüş ve günümüze kadar aileden çok sayıda milletvekili çıkmıştır.

Kaynakça

"Abdurahman Kutup". *Evlialar Ansiklopedisi*. 1/197-202. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1992.

Ağaoğlu, Samet. *Arkadaşım Menderes-Marmara'da Bir Ada*. İstanbul: Alkım Yayınları, 2004.

Ağaoğlu, Samet. *Yassıda, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri*, İstanbul: YKY Yayınları, 2013.

Anter, Musa. *Hatıralarım*, İstanbul: Aram Yayınları, 2011.

Arslan, Ali. *Elit Sosyolojisi*, Ankara: Phoenix Yayınları, 2007.

"Arvas". *İslam Ansiklopedisi*. 1/211-213. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Arvas, Malik Ejder. *Doğu Anadolu'ya Sosyal ve Ekonomik Bakış*, Ankara, 1998.

Arvas, İbrahim. *Tarihi Hakikatler*, İstanbul: HTS Yayınları, 2010.

Arvas, Nimetullah. "Nakşi Geleneğinin Bir Takipçisi Olan Seyit Abdülhakim Arvasi'nin İstanbul Yansımaları". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 699-725. Eskişehir: 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), 2014.

Arvasi, Abdülhakim. *Hal Tercümesi*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2014.

Arvasi, Seyit Ahmet. *Doğu Anadolu Gerçeği*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992.

Aybars, Ergun. *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir: Zeus Kitapevi, 2006.

Aydeniz, Veysel. *seyit Şefik Arvasi*, İstanbul: Nubihar, 2013.

Badıllı, Abdulkadir. *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayatı/2*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1998.

Banguoğlu, Tahsin. *Kendimize Geleceğiz*, İstanbul: Derya Dağıtım, 1984.

Bartan, Faruk. Arvasi'de Din, Milliyetçilik, Eğitim, Felsefe, Kültür, Siyaset Anlayışı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Başgil, Ali Fuat. *La Révolution Militaire De 1960 En Turquie (Ses origines)*, Geneve: Perret-Gentil, 1963.

Bilgiç, Sadettin. *Hatıralarım*, Ankara: Akasya Kitap, 2007.

Bingöl, Nevzat. *Bitlis İsyanı ve Şeyh Selim*, İstanbul: Do Yayınları, 2013.

Bruinessen, Martin Van. *Ağa, Şeyh, Devlet*. çev: B. Yalkut, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Cemilpaşa, Ekrem. *Muhtasar Hayatım*, İstanbul: Avesta Yayınları, 2016.

Çakmak, Songül. "Arvasi Tarikatı'nda Çokeşlilik ve Kadının Toplumsal Cinsiyet Açısından Sosyal Statüsü". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1/ 37 (2017), 259-276.

Donat, Yavuz. *Off The Record Yavuz Donat Kitabı*. Söyleşi: Şebnem Bursalı, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2019.

Ekinci, Ekrem Buğra. *Hayatı ve Hatıralarıyla Seyyid Abdülhakim Arvasi*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2017.

"Esad Efendi". *Evlilyalar Ansiklopedisi*. 6/66-73. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1992.

Esen, Nesibe. Necip Fazıl Kısakürek'te Dinî Yaşayış. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Erer, Tekin. *Yassıada ve Sonrası*, İstanbul: Rek-Tur Kitap, 1965.

Gellner, Ernest. *Postmodernizm İslam ve Us*, Ankara: Ümit Yayınları, 1994.

Günaltay, Mehmet Şemsettin. Zulmetten Nura. Haz. M. Alak, İstanbul: Furkan Yayınları, 1996.

İnan, Kamran. *Dünden Düşünceler*, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1981.

İnan, Kamran. *Cenevre Yılları*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2002.

İnan, Kamran. *Siyaset Yılları*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2003.

İnan, Kamran. *Senatör*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.

Kalpakçoğlu, Özdemir. İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar, Ankara: Nüve Matbaası, 1968.

Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

Kaya, Ferzende. *Mezopotamya Sürgünü Abdülmelik Fırat'ın Yaşam Öyküsü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2003.

Kısakürek, Necip Fazıl. *O ve Ben*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2002.

Mardin, Şerif. "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleştirme, Der: E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay. 79-105. İstanbul: Alfa Ya-

yınları, 2000.

Mardin, Şerif. *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Mills, C. Wright. İktidar Seçkinleri. çev. Ünsal Oskay. Ankara: Bilgi Yayınları, 1974.

“Nakibü’l-eşraf”. İslam Ansiklopedisi, 32/322-325. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Nalbantoğlu, İlhami. *Kasım Küfrevi’nin Ardından*, Ankara: Ahlat Kültür Vakfı Yayınları, 1994.

Nuhoğlu, Güller. *Abdullah Nidai-yi Kaşgari ve Hakkıyye Risalesi*, İstanbul: Simurg Yayıncılık, 2004.

Onur, Hüdavendigar. *Asrın Yesevisi*, İstanbul: Burak Yayınları, 1999.

Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1989, 1/ 67-70.

Özalp, Kazım- Özalp, Teoman. *Atatürk’ten Anılar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1990.

Pareto, Vilfredo. *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*. çev: M. Z. Doğan. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2010.

Seyyid Hacı Kasım Bağdadai’nin Nesebi, İcazeti ve Seyahat Notları. Haz. Nimetullah. Arvas, İstanbul: Çınar Matbaacılık, 2020.

Süleyman Sabri Paşa. *Van Tarihi ve Kürtler*, çev: S. Büyükkarcı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2015.

Süphandağ, Kemal. *Hamidiye Alayları Ağrı Direnişi ve Zilan Katliamı*, İstanbul: Peri Yayınları, 2012.

Şahiner, Necmettin. *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursi’yi Anlatıyor/1*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2011.

Sarıkaya, Yaşar. *Medreseler ve Modernleşme*, İstanbul: İz Yayınları, 1997.

“Seyit”. Şamil İslam Ansiklopedisi. ed. Duran Kömürcü. 5/397-399. İstanbul: Şamil Yayınları, 1992.

“Seyit Fehim”. *Evliyalar Ansiklopedisi*. 6/150-175. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları,1992.

Seyit Fehim”. *Rehber Ansiklopedisi*. 5/322-324. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1989.

“Seyit Sırgatullah”. *Evliyalar Ansiklopedisi*. 10/404-413. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları,1992.

Tanyol, Cahit. *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

TBMM Albümü, 22. Dönem. Ankara: TBMM Ofset Tesisleri, 2003.

TBMM Albümü, 26.Dönem. Ankara: TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, 2018.

Topuz, Hıfzı. *Devrim Yılları*, İstanbul: Remzi Yayınları, 2004.

Yıldırım, Sema vd. (ed.), *TBBM Albümü-1920-1950*. Ankara: TBMM Yayını, 2010.

Yıldırım, Sema vd. (ed.), *TBBM Albümü-1950-1980*. Ankara: TBMM Yayını, 2010.

Yıldırım, Sema vd. (ed.), *TBMM Albümü -1983-2010*. Ankara: TBMM Yayını, 2010.

Yılmaz, Özcan. *La formation de la nation kürde en Turquie*, Paris: Presses Universitaires de France, 2013.

Yüksel, Müfit. *Kürdistan'da Değişim Süreci*, Ankara: Sor Yayınları, 1993.

Zarcone, Thierry. *La Turquie moderne et l'islam*, Paris: Flammarion, 2004.

Kişisel Görüşmeler:

Abdulahad Arvas

1969 tarihinde Van'ın Erciş ilçesinde doğmuştur. Van İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuş ve medrese eğitimi almıştır. Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunudur. Sanayici ve işadami olarak Van, Adana ve Kocaeli Organize Sanayi Bölgeleri'nde Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Van kurucu Şube Başkanı olmuştur. 2018 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AKP) Van Milletvekili seçilmiştir. Hizan koluna mensup Arvasilerdendir.

Mahmut Celadet Gaydali

1951 tarihinde Gayda Köyü'nde doğmuştur. ODTÜ Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü mezunudur. İngiltere'de Newcastle Üniversitesi'nde İnşaat alanında yüksek lisans yapmıştır. 2015 yılının Haziran ve Kasım aylarında yapılan genel seçimlerde Halkların Demokratik Partisi'nden (HDP) Bitlis milletvekili seçilmiştir. 2018 yılında yapılan genel seçimde aynı partiden üçüncü defa Bitlis milletvekili seçilmiştir. Hizan koluna mensup Arvasilerdendir.

Malik Ejder Arvas

1950 tarihinde Erciş'te dünyaya gelmiştir. Ortaokul mezunudur. Ticaretle uğraşmıştır. 1995'te Refah Partisi (RP), 1999 yılında Fazilet Partisi (FP) ve 2002 yılında ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AKP) birer dönem Van Milletvekili seçilmiştir. Hizan koluna mensup Arvasilerdendir.

Nimetullah Arvas

1954 tarihinde Van ili Gürpınar ilçesinde doğmuştur. 1983 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Erzincan İli Kemaliye ilçesinde imam-hatip olarak göreve başlamıştır. Daha sonra Mardin ili Nusaybin ilçesinde vaiz olarak göreve başlamış 1986 yılında ise ilçe müftüsü olmuştur. Ankara Elmadağ ve Ankara Polatlı ilçelerinde ilçe müftülüğü yapmış 2001 yılında Muş'a il müftüsü olarak atanmıştır. Bunu Adıyaman, Kırşehir ve Van illerinde il müftülükleri takip etmiştir. Arvas, 2019 tarihinde emekliye ayrılmıştır. Hizan koluna mensup Arvasilerdendir.

Ösmetullah Arvas

1968 tarihinde Van ili Gürpınar ilçesinde doğmuştur. Nimetullah Arvas Bey'in kardeşidir. Ziraat Fakültesi mezunudur. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Seyit Muhammed Eminsoy

1945 doğumludur. Ailesi Cizre'den Iğdır ili Aralık İlçesi'ne bağlı Karaağaçlı Köyü'ne göç etmiştir. Seyit Abdurrahman'ın oğludur. Babası 1930 yılında yapılan Ağrı İsyanına katılmış bu nedenle de evvela Sinop Cezaevi'ne sonra da Aydın ili Söke ilçesine oturmaya mecbur edilmiştir.

Abdülhamit Geylani

1950 doğumludur. Van'da Hidayet Camii imamı olarak görev yapmıştır. Abdülkadir Geylani'nin 22.ci dedeleri olduğunu ve baba tarafının Hz. Hasan, anne tarafının ise Hz. Hüseyin'e dayandığını söylemektedir. Dedeleri Osmanlılar zamanında Bağdat'tan Siirt'in Yrtkan Köyü'ne gelmişlerdir.